

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет педагогіки, психології і професійної освіти

Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З
СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ»**

Студента 2 курсу групи МДСР
Спеціальності 231 Соціальна робота
ОПП Соціальна робота. Психологія
Ревуженко Олександра Сергійовича
Науковий керівник: канд. пед. наук
доцент кафедри психології
Саранча Ірина Григорівна

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне
джерело

(підпис) (прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Вінниця – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
1.1 Соціально-психологічні проблеми сімей військових, та шляхи їх вирішення	6
1.2 Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців	7
1.3. Законодавче забезпечення соціального захисту та підтримки сімей військових в Україні	14
Висновки до першого розділу.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВИХ	28
2.1 Методики дослідження впливу стану війни та ефективності надання соціально-психологічної допомоги членів сімей військових...	30
2.2 Результати дослідження впливу стану війни та ефективності надання соціально-психологічної допомоги членів сімей військових ...	30
Висновки до другого розділу.....	32
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ, СПРЯМОВАНОГО НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДТРИМКУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВИХ	41
3.1 Зміст та структура соціального проєкту «Родинам захисників».....	44
3.2 Розробка тренінгової програми проєкту «Родинам захисників».....	44
3.3 Особливості організації соціальної підтримки сімей військових в умовах військового стану в Україні.....	53
Висновки до третього розділу	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Україна, як держава, яка переживає надзвичайно складний період військових дій на своїй території, зіштовхується з численними викликами та проблемами, зокрема у сфері соціальної підтримки сімей військових. В контексті повномасштабного вторгнення в країну, де українські військові ведуть активні бойові дії, питання підтримки їхніх родин стає надзвичайно актуальним та важливим. Наша держава не була готова в повній мірі до такого розвитку подій, вся надія була на те, що конфлікт не розростеться до таких масштабів. Хоча в соціальній сфері кожна держава повинна бути готовою до любых складнощів, на практиці ідеалу в соціальній допомозі досягти важко.

Актуальність в дослідженні даної проблеми полягає в тому, що члени родини військових, які перебувають у складних умовах через втрату членів сім'ї або через їх участь у військових діях, мають потребу в особливій увазі та підтримці з боку нашої держави та безпосередньо громадян. Це не лише стосується матеріальної допомоги, але сюди також входить психологічна та соціальна підтримка, якої дуже не вистачає цій категорії населення і вона може значно допомогти таким сім'ям впоратися з випробуваннями, з якими їм доводиться стикатися на своєму життєвому шляху.

. Сім'я є важливою структурою, у якій відбувається формування та розвиток особистості, забезпечення необхідних для життєдіяльності потреб. Родинні зв'язки впливають на ефективність військового на полі бою, тому важливо, щоби його сім'я перебувала в безпеці та отримувала допомогу на місцевому та державному рівнях.

Сучасна ситуація в Україні вимагає ретельного аналізу та розробки нових підходів до соціальної підтримки сімей військових. Дослідження цього питання може сприяти покращенню якості життя сімей воїнів та сприяти їх інтеграції в суспільство після завершення військових дій.

Дане дослідження спрямоване на розгляд особливостей соціальної підтримки сімей військових в умовах військових дій в Україні, вивчення існуючих програм та ініціатив з цього питання та аналіз якості надання соціальних послуг в теперішніх умовах війни. Дослідження буде спрямоване на вивчення проблем, з якими стикаються сім'ї військових, а також на пошук шляхів покращення системи соціальної підтримки цих сімей.

Дослідженням в сфері соціального захисту сімей військових займалися такі зарубіжні вчені як Д. Дастін, Л. Домінелі, К. Лаєнс, А. Фурман. І такі вітчизняні вчені як Т. Семігіна, Г. О. Гозуваленко, А. Іщенко, Л. І. Мульована, В. Д. Наконечний, Н. С. Олесюк, Т. Палієнко, О. В. Тополь.

Однак в існуючих наукових працях недостатньо досліджено сімейні проблеми, з якими зіштовхується родина військовослужбовця на різних етапах виконання ним службово-бойового завдання у зоні військового конфлікту (перед відправленням, під час перебування та після повернення додому), способів вирішення цих конфліктів та шляхів запобігання їх виникнення.

Отже, дане дослідження є актуальним і важливим у контексті сучасної політичної та соціально-економічної ситуації в Україні та має на меті сприяти розвитку системи соціальної підтримки сімей військових в Україні.

Мета дослідження – теоретично дослідити соціально-психологічні проблеми сімей військових, емпірично виявити вплив воєнного стану на соціально-психологічний стан членів сімей військовослужбовців та ефективність надання соціально-психологічної допомоги та розробити соціальний проєкт «Родинам захисників».

Об'єкт дослідження – соціальна робота з військовослужбовцями як соціально-значуще явище.

Предмет дослідження – особливості соціальної роботи з сім'ями військових в умовах військових дій в Україні.

Для досягнення поставленої мети, було поставлено наступні завдання

дослідження:

1. Охарактеризувати поняття соціальної підтримки сімей військових в науковій літературі та охарактеризувати соціальну роботу з сім'ями військових.

2. Проаналізувати розвиток соціальної допомоги в Україні сім'ям військових на основі аналізу нормативно правової бази.

3. Емпірично дослідити вплив воєнного стану на соціально-психологічний стан членів сімей військовослужбовців та ефективність надання соціально-психологічної допомоги.

4. Розробити соціальний проєкт «Родинам захисників», спрямований на підтримку сімей військових та для підвищення ефективності соціально-психологічної допомоги, спрямованої на адаптацію, емоційну стабілізацію та розвиток сімей військовослужбовців у складних життєвих умовах, забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз наукової літератури, її узагальнення, систематизація); *емпіричні* (спостереження, бесіда, тестування – «Методика «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» (Ч.Д. Спілбергера Ю.Л.Ханіна); Методика Шкала депресії А.Т.Бека; Авторська анкета «Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військовослужбовців»; Авторська анкета на оцінку якості надання соціальної підтримки сімей військовослужбовців.

Емпірична база дослідження. Було проведено дослідження, на базі організації «Місце сили» м. Вінниця, в якому добровільно брали участь відвідувачі заходів цієї організації. Кількість респондентів склала 62 осіб в число яких входили члени сімей військовослужбовців дружини віком 35-45 років та діти військовослужбовців віком 15-18 років.

Теоретична значущість роботи. Сформовані у роботі результати аналізу соціальної підтримки сімей військовослужбовців дадуть можливість побудови ефективного механізму підвищення рівня соціальної допомоги

сім'ям військових в умовах військового стану.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані фахівцями соціальної сфери, педагогами, психологами та представниками громадських організацій для покращення системи підтримки сімей військовослужбовців. Запропонований соціальний проєкт може бути впроваджений у навчальних закладах та соціальних установах для підвищення ефективності соціально-психологічної допомоги, спрямованої на адаптацію, емоційну стабілізацію та розвиток сімей військовослужбовців у складних життєвих умовах. Матеріали дослідження також можуть бути використані для подальших наукових розвідок у сфері кризової психології та соціальної педагогіки.

Апробація результатів. Теоретичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у науковій публікації, а саме:

1. Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії. 2025.

2. Емпіричне дослідження особливостей соціальної підтримки сімей військових в умовах військових дій в Україні. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії. 2025.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань), 4 додатки. У тексті кваліфікаційної роботи вміщено 4 таблиці і 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВА ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Соціально-психологічні проблеми сімей військових та шляхи їх вирішення

В умовах сьогодення, коли наша держава зіткнулась з повномасштабним вторгненням зі сторони росії і більшість осіб з військовим фахом і без нього вимушені воювати, багато сімей не були готовими до того, що їм прийдеться розлучатися з важливим членом сім'ї. В таких умовах кожен переживає немалий стрес [30]. Крім того, що життя одного з членів родини майже щодня перебуває під загрозою, сама сім'я переживає чималі труднощі в соціальних та інших сферах життя. Тож, з якими проблемами стикається сучасна сім'я військовослужбовця?

Сучасна сім'я військовослужбовця часто стикається з багатьма проблемами соціального та психологічного характеру (високий рівень тривоги, який є пов'язаним зі специфічністю його професії, небезпекою для здоров'я і життя, часті переїзди пов'язані зі зміною місця в якому проходить служба та ін.) [5], проблеми у вихованні дітей: авторитарний тип виховання батьків, часта зміна навчального закладу. Також в ситуації сьогодення, більшість військових воюють без ротацій, або у них є відпустка лише на декілька днів, що значним чином негативно впливає на розвиток ПТСР і, як наслідок цього, з'являються проблеми всередині сім'ї [31]. Тобто сім'я більше двох років живе без батька та чоловіка, а й іноді без матері чи дружини. Присутність обох батьків в житті дітей є надважливою, тому така довготривала відсутність дуже негативно впливає на психічний стан дітей, а це тягне за собою проблеми соціалізації та навчання [26].

Дослідники визначають різноманітні проблеми родин, зосереджуючи увагу на характерних ознаках сімей військовослужбовців або на факторах, які по-різному впливають на функціонування сім'ї: сім'я функціонує без

одного з батьків – чоловіка або дружини протягом тривалого часу; родині часто не вистачає військовослужбовця на свята, дні народження та інші важливі для сім'ї і дітей події, оскільки він може перебувати на навчанні або виконувати бойове завдання; якщо все ж військовослужбовець не задіяний у бойових діях, то військова служба часто подовжує його робочий день; структура «військової» сім'ї налаштовується таким чином, щоб поставити військову службу понад усе і працювати в умовах відсутності одного з її членів; можливість домашнього насильства, особливо після впливу на військовослужбовців травматичних бойових ситуацій [50]; у кожного члена сім'ї може сформуватися дистрес у разі потенційного повернення коханої людини додому з війни або ж повернення травмованої людини (психологічно і фізично); проблеми і труднощі у вихованні дітей; високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності; високий рівень агресивності тих, хто повернувся із зони бойових дій.

Крім того у кожній другій раніше благополучній сім'ї військовослужбовця спостерігається втрата соціально-рольової адекватності через зростання кількості протиріч між приписаною роллю (чоловік – офіцер, лідер, здобувач; син – спадкоємець військової династії; дружина – мати, господиня будинку, берегиня домівки тощо) і індивідом, після чого втрачається здатність сім'ї до корекції індивідуальних дій і подолання дезорганізуючих вчинків її членів. Та навіть в таких умовах батьки зобов'язані турбуватись за розумовий розвиток дитини, зрощування в неї соціально важливих почуттів як дружба, доброта, милість, повага до інших, вміння вести діалог та дбати про формування у дітей трудових навичок та громадянських інтересів [28].

Великою проблемою в багатьох сімей постає велика відстань між місцем проживання сім'ї військового та місцем його проходження служби, це викликано проблемами пов'язані з забезпеченням їх дружин роботою поруч з місцем проходження служби, а також з ускладненнями в забезпеченні їх житлом [29].

Через повномасштабне вторгнення, коли в лавах збройних сил воює приблизно 800 тисяч громадян [49], фінансування не вистачає на кожного, скорочуються зарплатні військовослужбовців в залежності від місця їх дислокації, до того ж зараз служба в армії є набагато небезпечнішою ніж до 2022 чи 2014. Ці всі фактори знижують престиж такої роботи як військовослужбовець і через це розвивається низка соціальних проблем, з якими стикаються родини військових: знижується активність сімей в соціальних процесах, розвивається соціальна пасивність сімей військових, знижується їх життєдіяльність, зменшується адаптивність родини, вони важче переносять переїзди, якісь негативні новини чи ситуації, сім'я замикається в собі і відділяється від соціуму [43].

Сім'ї військовослужбовців можуть відчувати унікальні проблеми з поведінковим здоров'ям через стресові фактори, такі як відрядження, переміщення, травми та участь у бойових діях під час служби, що може призвести до психічних та фізичних травм. Стресори та досвід військового життя та служби можуть вплинути на сім'ю в таких галузях, як адаптація до та після служби, управління фінансами, виховання дітей та подолання тривалої розлуки в обставинах життя та смерті.

Отже, типовими соціально-психологічними проблемами сімей військово-службовців є:

- тривога та стрес: постійна тривога за безпеку близької людини, що перебуває на службі, а також стрес, пов'язаний з очікуванням, розлукою та невизначеністю;
- ізоляція та самотність: відчуття ізоляції через брак соціальних зв'язків;
- фінансові труднощі: проблеми, пов'язані з нерегулярними доходами, зміною фінансової ситуації або витратами, що виникають через службу військовослужбовців;
- адаптаційні труднощі: проблеми з адаптацією до звичайного життя після повернення військовослужбовця, що може включати складнощі в

спілкуванні та взаєморозумінні між членами родини;

- часті переїзди - переїзди у нові середовища можуть бути одночасно захоплюючим та складними, особливо для сімей військовослужбовців, яким часто доводиться переїжджати. Процес адаптації до нового середовища може бути стомлюючим та напруженим, але за наявності правильних стратегій перехід може пройти гладко.

- мобілізація, безумовно, є важким випробуванням для сімей військовослужбовців. Розлука та невизначеність можуть стати стресом для членів сім'ї, особливо коли йдеться про збереження міцних зв'язків.

Н. Олексюк зазначає – благополучна життєдіяльність родини (сімейне благополуччя) сімей військовослужбовця має в собі такі складові: економічна, психологічна та моральна. Життєдіяльність сім'ї вважається складним процесом існування та розвитку як такої в структурі економічних, соціальних, культурних та політичних зв'язків. Область сімейної життєдіяльності є дуже складною і вона добуває свій зміст у вираженні функцій, які нею здійснюються [21].

Економічне благополуччя визначається рівнем життя сім'ї військового. Його охарактеризує міра та рівень задоволення потреб сім'ї [14]. Зазвичай воно включає в себе розмір грошової виплати військовому, реальний прибуток сім'ї, розмір благ і послуг, які споживаються сім'єю, співвідношення трудового та вільного проведення часу, умови життя, рівень навчання, який здобувають члени сім'ї, охорона здоров'я та ін.

Психологічна складова благополуччя сім'ї означає в собі стійкий настрій сім'ї, формування якого складається з духовних турбот, відносин один з одним, а також з іншими людьми, відношення до праці, навколишніх подій. Психологічна складова є показником особистісних взаємин членів родини [17].

Моральна складова благополуччя зазначає поведінку, яка повинна відповідати нормам та правилам моралі, які є прийнятними в соціумі, в якому перебуває сім'я, що теж повинно відображати рівень соціалізації членів сім'ї.

Якщо соціально-педагогічний процес є налагодженим, то всі зазначені аспекти відповідають благополучній життєдіяльності сім'ї військово-службовця.

Ці проблеми потребують цілісного огляду, а також і покращення соціальної та педагогічної роботи з даною категорією населення. Очевидно, що є потреба в організації соціального та педагогічного процесу з сім'ями військових як вагомого фактору їх позитивної життєдіяльності [24]. Надання адекватної соціальної та психологічної підтримки може допомогти зменшити стрес та полегшити процес адаптації після повернення додому. Періодичний нагляд та консультації в психолога матимуть результати у вигляді раннього виявлення посттравматичного розладу чи інших проблем, набутих внаслідок військової служби [27]. Також важливо постійно вдосконалювати систему соціальної підтримки для забезпечення доступності послуг для сімей військовослужбовців [16].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що соціально-психологічна допомога сім'ям військовослужбовців має базуватися на таких чотирьох головних принципах, як:

- 1) повага до інтимних сторін життя сім'ї;
- 2) інформування сім'ї про можливі соціально-психологічні наслідки війни;
- 3) поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою сім'ї, зокрема, з боку сімей інших ветеранів;
- 4) психотерапевтичний вплив на життя сім'ї [7, с.12].

Травми та втрати є неминучими частинами життя, але особливо поширені у житті сімей військовослужбовців. Ці переживання можуть викликати серйозні емоційні страждання, з якими важко впоратися. Підвищення стійкості допоможе окремим людям та сім'ям краще справлятися з цими проблемами і ставати сильнішими:

- шукати підтримки в інших. Це можуть бути члени сім'ї, друзі або спеціалісти у галузі психічного здоров'я. Розмова з іншими про свій досвід

зменшить почуття ізоляції. Будуть корисними групи самопомоги для людей, які опинилися в подібних ситуаціях;

- практикувати свідомість. Вправи на усвідомленість, медитації, дихальні вправи допоможуть заспокоїти розум та зменшити почуття тривоги чи стресу;

- дбати про себе. Фізичні вправи, здорове харчування та достатній сон сприяють покращенню фізичного та емоційного здоров'я;

- шукати сенси. Пошук сенсу у важких ситуаціях є потужним інструментом підвищення стійкості. Пошук сенсів може включати в себе роздуми над уроками, витягнутими з травматичного досвіду, допомогу іншим, які пережили аналогічні проблеми, або пошук способів вшанувати пам'ять близької людини, що пішла з життя;

- підвищувати стійкість дітей, яка може включати допомогу їм у розумінні та обробці своїх емоцій, надання їм почуття безпеки та захищеності, а також допомогу в розробці стратегій подолання труднощів.

Хоча існує безліч стратегій підвищення стійкості, важливо знайти те, що найкраще підходить для кожної людини чи сім'ї. Пошук правильного поєднання стратегій може зайняти час, але, виявивши терпіння та наполегливість, можна вийти з травм та втрат з великим почуттям сили та стійкості.

Для подолання проблем, які є типовими для сімей воєнних та ветеранів, потрібна потужна система підтримки. Одним із найважливіших компонентів цієї системи підтримки є ефективна комунікація. Відкрите та чесне спілкування дозволяє членам сім'ї висловлювати свої почуття, ділитися досвідом та разом знаходити вирішення проблем. Без щирого спілкування сім'ям військовослужбовців може бути складно впоратися зі стресом, пов'язаним із відрядженням, переїздом та іншими проблемами, що виникають у воєнному житті.

Умовами ефективної сімейної комунікації є:

- спілкування: регулярні телефонні дзвінки, відеочати, переписки в месенджерах.
- прагнення до відносин, які можуть гарантувати підтримку усіх членів родини військового або ветерана за будь-яких зовнішніх умов;
- пошуки соціальної та психологічної підтримки у військовій спільноті;
- пошуки підтримки за межами військової спільноти, наприклад, від терапевта або групи підтримки, що може відкрити нову перспективу та отримати додаткові ресурси;
- сімейна терапія (за потреби), яка має допомогти членам сім'ї покращити спілкування, розробити стратегії подолання труднощів та зміцнити стосунки. Це також може надати членам сім'ї безпечний простір для вираження своїх почуттів та вирішення конфліктів.

Однак, є способи підтримувати міцні сімейні стосунки:

- пам'ятати, що однією із найважливіших речей, яку треба підтримувати – це зв'язок. Це означає, що і солдат, і члени його родини повинні докладати зусилля, щоб залишатися на зв'язку;
- скласти розпорядок дня. Створення розпорядку дня допоможе членам сім'ї спокійніше переживати відсутність військового. В розклад дня обов'язково треба включити встановлення регулярного часу для спілкування, планування сімейних заходів та встановлення режиму;
- заручитися підтримкою інших сімей мобілізованих військових;
- забезпечити себе зайнятістю, яка може включати нове хобі, волонтерство або зосередження уваги на роботі чи навчанні. Зайнятість надасть відчуття мети та якоюсь часткою буде відволікати від стресу розлуки та невизначеності;
- планування майбутнього, куди можна включити планування відпустки чи постановку цілей у майбутнє. Планування майбутнього сприятиме почуттю оптимізму та допоможе членам сім'ї зосередитись на спільних позитивних аспектах свого життя.

Отже, теоретичне дослідження підкреслює необхідність вдосконалення системи соціальної підтримки для сімей військових, яка забезпечуватиме їм необхідну допомогу та психологічну підтримку у складних ситуаціях. Ті неприємні події, які трапляються з військовослужбовцем на роботі, під час виконання бойових завдань, з великою вірогідністю можуть також проектуватися на події всередині сім'ї, тому соціальна та психологічна підтримка військових та їх сімей є надважливою, адже достатня поміч буде позитивно впливати як на роботу самого військовослужбовця, так і безпосередньо на загальний емоційний фон всередині самої сім'ї. Цей підхід може сприяти зменшенню стресового навантаження на сім'ї військових та полегшити їх адаптацію до нових умов життя після воєнних подій [4].

1.2 Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців

Соціальна робота з членами сімей військовослужбовців стає все більш актуальною в умовах тривалого конфлікту в Україні. Події, які відбуваються сьогодні в Україні, потребують значного посилення системи соціального захисту та соціальної допомоги населенню. Невизначеність перспектив майбутнього життя, зміна традиційного життєвого укладу, дефіцит сприятливого соціального середовища для соціалізації особистості – усе це є результатом нинішньої кризової ситуації в Україні. Зазначені проблеми не можуть бути розв'язанні без системного втручання соціальних працівників, реалізація професійної діяльності яких спрямована на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя.

Бойові дії призвели до появи нової категорії отримувачів соціальних послуг – осіб, які постраждали внаслідок військових дій. При цьому сім'ї військовослужбовців не менше за мирне населення піддаються ризику зовнішніх і внутрішніх чинників і перебувають у стані вразливості. У цьому сенсі гостро необхідною сьогодні стає розробка та вдосконалення форм і методів соціальної роботи з означеною категорією осіб.

Згідно з твердженням Н. Квітко, найголовнішим завданням для соціальних працівників стала допомога у відновленні та задоволенні духовних і соціокультурних потреб сімей військовослужбовців [14, с. 283].

Дійсно, сфера соціальних послуг для людини, яка пройшла через умови військового стану, має вийти за межі матеріальної допомоги і бути розширеною аж до духовної та соціокультурної підтримки. Перелік видів соціальної та соціально-педагогічної допомоги, що охоплюють різні сфери життєвих інтересів людини, сприяють зміцненню та активізації адаптаційного потенціалу особистості, запобіганню негативних впливів на неї, забезпечують охорону та захист прав людини і громадянина. Відповідно, як наголошує Н. Квітко, соціальна робота з сім'ями військових має здійснюватися за різними напрямками відповідно до проблем, які виникають внаслідок зміни соціального та культурного середовища життєдіяльності.

Основними напрямками такої роботи, разом з соціальним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціально-економічним, матеріальним, стають соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-інформаційний та соціально-трудоий [14, с. 283]. Для реалізації кожного з напрямів має бути створений пакет соціальних послуг, що надаються певними осередками соціальної допомоги, у яких створені відповідні умови, працюють підготовлені фахівці.

Останнім часом інтенсивно впроваджуються нові методи і технології соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Сучасна соціальна робота пропонує використовувати первинні та вторинні методи у роботі з сім'ями військовослужбовців. До первинних належать такі методи: індивідуальна терапія, сімейна терапія, групова терапія. До вторинних – планування, консультування, супровід тощо.

Основними процедурами технології сучасної соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців є:

- соціальна профілактика – діяльність, спрямована на попередження проблем індивіда, подолання їх причин;

- соціальна реабілітація – діяльність, спрямована на подолання наслідків проблем, відновлення стану соціального функціонування;
- соціальна підтримка – діяльність, спрямована на компенсацію ресурсів військовослужбовця, втрачених під впливом проблеми [37, с. 6].

Слід зазначити, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців набуває індивідуального характеру. Зважаючи на це, центри соціальних служб для молоді ведуть активний пошук перспективних форм, методів та моделей роботи саме з цією категорією. До таких форм входять індивідуальні консультації спеціалістів, робота «Телефону довіри». Також відновлюється робота за місцем проживання та робота молодіжних об'єднань.

Отже, на цей час соціальна робота з сім'ями військовослужбовців залишається пріоритетною в діяльності центрів соціальних служб. Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців здійснюється також через надання інформаційних, психологічних та корекційних послуг. Вона спрямовується на можливості клієнта або групи людей, що її потребують. Основним суб'єктом такої діяльності має стати соціальний працівник, який, організовуючи заходи із соціальної допомоги зазначеній соціальній групі, на думку Ю. Таран, має здійснювати: вивчення соціально-психологічних якостей сімей військовослужбовців; організацію та проведення соціально-психологічної роботи з підтримки; організацію соціально-психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців; організацію взаємодії з медичною службою [43, с. 101].

Вважаємо, що серед засобів, найбільш використовуваних у сучасній соціальній роботі з сім'ями військовослужбовців, провідним є соціально-психологічний тренінг. Н. Євдокимова визначає соціально-психологічний тренінг як форму спеціально організованого спілкування, психологічний вплив якого базується на активних методах групової роботи. Така форма роботи допомагає сім'ям військовослужбовців подолати стрес, сформувати здатність до комунікації, адаптуватись після повернення із військової служби, запобігти професійному вигорянню та професійним деформаціям у

майбутньому [6, с. 211].

Таким чином, можна сказати, що соціально-психологічний тренінг набуває найбільш широкого значення у соціальній роботі з сім'ями військовослужбовців. Тренінгові заняття полегшують і прискорюють процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками ефективної соціальної поведінки, сприяють оптимізації комунікативних можливостей людини, створюють можливості для більш повного самопізнання і самовизначення.

У цілому необхідно відзначити, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців має носити інтегративний характер, визначна роль у цій справі належить, на нашу думку, соціальному працівникові.

Проаналізувавши особливості соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців ми дійшли висновку, що, незважаючи на збільшення науково-практичних розробок, присвячених проблемі сучасного стану соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців все ще відчувається її недостатня розробленість із позицій ідей соціальної роботи, без використання яких розвиток цієї проблеми є малоефективним.

Було визначено, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців вміщує соціальний захист, соціальну підтримку, соціальне обслуговування, адаптаційну роботу й реалізується у сучасній парадигмі держаного управління – соціальних послуг.

Встановлено, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців здійснюється за такими основними напрямками: соціальним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціальноекономічним, матеріальним та соціально-трудовим. Проте необхідним є й розвиток соціокультурного і освітнього напрямів, що забезпечать адаптацію людини у соціумі, її особистісне зростання та самовдосконалення.

Також актуальними у сучасних умовах стають розробка та реалізація шляхів усвідомлення суспільством та фахівцями соціальних проблем з сім'ями військовослужбовців, постійний науково-практичний пошук і дієва

допомога названій категорії у розв'язанні їхніх проблем на практиці. Цілі сучасної соціальної роботи полягають у тому, щоб зберегти фізичні та психічні сили сімей військовослужбовців, скорегувати їхні особистісні установки, стимулювати їхній розвиток у суспільстві. Оптимізація сучасних технологій соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців можлива за дотримання таких умов: розширення спектру послуг у державній мережі соціальних служб, створення альтернативних осередків соціальних послуг; наявність у фахівців із соціальної роботи зі спеціальною підготовкою досвіду щодо роботи у військовому середовищі з розв'язання проблем сімей військовослужбовців; організація самодопомоги і взаємодопомоги; формування дієвої соціальної політики держави, зокрема у сфері соціального захисту родин військовослужбовців.

1.3 Законодавче забезпечення соціального захисту та підтримки сімей військових в Україні

Державна політика у сфері соціального захисту є одним із головних напрямів цілісної системи та важливим чинником забезпечення життєвих потреб населення. Вона відіграє особливу роль як у суспільному розвитку, так і у розвитку держави загалом. В умовах воєнного стану дана сфера наділена важливим значенням, оскільки значної уваги з боку держави вимагають вразливі соціальні групи, в тому числі військовослужбовців та члени їхніх сімей. Треба зазначити, що від злагодженого механізму надання соціальної підтримки військовослужбовців залежить рівень національної безпеки.

Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей є важливою складовою національної безпеки і моральної стабільності в країні. Однак у багатьох країнах, зокрема в Україні, ця сфера стикається з численними проблемами, що ускладнюють ефективну підтримку військових і їх родин [5].

В законодавстві України визначено порядок та види надання пільг та соціальної допомоги для військовослужбовців Збройних Сил України та членів їхніх сімей [40]:

В статті 17 Конституції України зазначено:

«Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.» [15].

Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” формулює наступні права, пільги та соціальні гарантії щодо військових та їх сімей [11]:

- продовольче, речове та інше матеріальне забезпечення за встановленими нормами (Стаття 9);
- безоплатна кваліфікована медична допомога у військово-медичних закладах охорони здоров'я, а при їх відсутності чи у невідкладних випадках – медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів;
- військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад. Порядок проведення реабілітації та відшкодування вартості проїзду встановлюються Кабінетом Міністрів України (Пункт 1 статті 11).

- санаторно-курортне лікування та відпочинок військовослужбовців і членів їх сімей (крім військовослужбовців строкової військової служби) у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, з пільговою оплатою вартості путівок у

розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України не більше одного разу на рік; таким же правом користуються члени сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби. До таких членів сімей належать: батьки, дружина (чоловік), неповнолітні діти, а також діти - інваліди з дитинства (незалежно від їх віку) (Пункт 3 статті 11).

В тому разі, якщо сукупний дохід всієї сім'ї в розрахунку на одного члена сім'ї складає менше трьох прожиткових мінімумів, то їм надаються наступні пільги:

- безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом у відрядження, відпустку у межах України, при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини разом із членами сімей (крім членів сімей військовослужбовців строкової служби) і перевезення багажу, до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби, в межах України (стаття 14).

Також в даному законі передбачені наступні пільги та виплати:

- грошова допомога при звільненні з військової служби та в інших, передбачених законодавством випадках (стаття 15);

- грошова допомога на оздоровлення та державна допомога сім'ям з дітьми в порядку і розмірах, що визначаються законодавством України (пункт 3 статті 15);

- одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності (стаття 16);

- вдова (вдівець) загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина (чоловік) військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, у разі якщо вона (він) не взяла (не взяв) інший шлюб, та її (його) неповнолітні діти або повнолітні діти - інваліди з дитинства, батьки військовослужбовця, які перебували на його утриманні,

мають право на пільги, передбачені цим Законом (пункт 6 статті 18);

- військові формування, військовослужбовці яких загинули чи померли в період проходження військової служби, подають їх сім'ям і батькам допомогу в проведенні похорону і компенсують матеріальні витрати на ритуальні послуги та на спорудження пам'ятників у розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України (пункт 4 статті 15);

- військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, а також учасники бойових дій прирівнюються у правах до інвалідів та учасників Великої Вітчизняної війни (пункт 4 статті 11);

- особи, у якої один з батьків (усиновлювачів) був військовослужбовцем, який загинув чи визнаний судом безвісно відсутньою особою при виконанні ним обов'язків військової служби, протягом трьох років після здобуття відповідної загальної середньої освіти зараховується поза конкурсом за особистим вибором спеціальності до державних і комунальних вищих та професійно-технічних навчальних закладів України для навчання за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів (пункт 5 статті 13);

- забезпечення соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням (пункт 5 статті 8);

- за військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються грошове та інші види забезпечення. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, в розмірах, що

встановлені військовослужбовцю на день захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або безвісної відсутності (пункт 6 статті 9);

– військовослужбовцям, а також звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби, та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги) в жилих будинках усіх форм власності в межах встановлених норм, передбачених законодавством, особам, звільненим з військової служби, які стали інвалідами під час проходження військової служби, надається 50-відсоткова знижка плати за встановлення і користування квартирним телефоном (пункт 5 статті 12).

Щорічна основна відпустка надається протягом календарного року [11]. В особливих випадках з дозволу прямого начальника, уповноваженого Міністром оборони України, керівниками центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, керівниками правоохоронних органів та керівниками розвідувальних органів України, щорічна основна відпустка за минулий рік надається в першому кварталі наступного року, якщо раніше її не було надано (пункти 1- 2 статті 10);

– дружині (чоловіку) військовослужбовця щорічна основна відпустка за її бажанням надається у зручний для неї (нього) час одночасно із щорічною основною відпусткою військовослужбовця (пункт 13 статті 10);

– військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування

кредитом не нараховуються (пункт 15 статті 14);

Держава забезпечує військовослужбовців та їх сімей жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених порядком забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, а також розмір і порядок виплати військовослужбовцям грошової компенсації за піднайом (найом) ними жилих приміщень визначаються Кабінетом Міністрів України (стаття 12) [37]; військовослужбовці мають право на навчання (у тому числі на отримання післядипломної освіти) у військових навчальних закладах, відповідних підрозділах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військовослужбовців.

Дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, виплачується за місцем роботи грошова допомога в розмірі середньомісячної заробітної плати при розірванні ними трудового договору у зв'язку з переведенням чоловіка (дружини) на службу в іншу місцевість.

При тимчасовій втраті працездатності листки непрацездатності оплачуються дружинам (чоловікам) військовослужбовців у розмірі 100 відсотків середньомісячної заробітної плати незалежно від страхового стажу (пункт 2 статті 18);

– місцеві ради надають позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання (пункт 5 статті 18);

– Кабінетом Міністрів України, місцевими радами, підприємствами, установами, організаціями можуть встановлюватися й інші пільги та гарантії соціального захисту сімей військовослужбовців (пункт 7 стаття 18).

За даними наукових досліджень, система соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців полягає в наступних принципах:

1) Соціально-політичний принцип: мається на увазі реалізація прав та свобод (які є ратифікованими владою), забезпечена владою та належними соціальними інститутами; принцип державного підходу до обов'язків, які реалізуються через активну участь влади в організуванні соціальної та педагогічної діяльності з членами сім'ї військових; принцип взаємозв'язку соціально-педагогічної діяльності з реальним функціонуванням родини військового, який лежить в основі організування соціальної допомоги і підтримки, зумовленого умовами навколишнього та внутрішнього середовища цих сімей;

2) Соціально-педагогічний принцип полягає в особистісному соціально-діяльнісному підході щодо професійної діяльності членів сім'ї військовослужбовця, що забезпечить обрахунок в соціальній роботі всієї системи потреб всіх членів родини військового, переорієнтації родини від пасивно-споживчої до активно змінюючої соціальної діяльності; диференційованому та індивідуальному підході щодо об'єкту роботи, що передбачить потребу відсторонення деяких потреб родини військового від загальних і урахування особистих властивостей кожного з членів родини і ситуацій, які склалися з ними; суверенність сім'ї – це принцип, що гарантує виконання прав сімей на отримання допомоги та на вибір з усіх варіантів більш задовільного для цих сімей та на згоду до втручати в приватний побут сімей військовослужбовців (крім деяких випадків, які є обумовленими законами) [45];

3) Організаційний: тут мається на увазі принцип соціально-педагогічної роботи як цілісної системи, яка є основою для організування діяльності; принцип інтегрування, що полягає в забезпеченні координації завдань керівників військових частин, урядових і неурядових організацій у вирішеннях проблем, з якими стикаються сім'ї військових; принцип професійної компетентності, що забезпечує надання підтримки працівниками відповідної спеціальності та кваліфікації та наголошує на обов'язковості спеціальної підготовки; принцип, що убезпечує

контролювання організування та виконання соціальної допомоги та забезпечує соціальний захист, а також результативність і сформування рекомендації по підвищенню ефективного впровадження даних процесів;

4) Специфічний: принцип полягає в соціокультурній направленості соціальної роботи. Він визначає впровадження ідеї «культури соціального військового середовища» і є метою та критерієм оцінювання якості розвитку оточення в якому перебувають сім'ї військових: в визначених військових частинах та інших місцях їх перебування; принцип наукового обґрунтовування соціальної та педагогічної роботи, який має на меті забезпечити вивчення досвіду інших країн, визначити зміст, організацію і методи соціальної та педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців та безпосередньо ними самими; принцип цілеспрямованості полягає в досягненні позитивних результатів в роботі з сім'ями військовослужбовців та цілеспрямованих діях для досягнення даних результатів шляхом позитивного впливу на членів родини військового та їх оточення; принцип універсальності, який має на меті виключення дискримінації під час надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців за абиякими особливостями: це можуть бути ідеологічні, політичні, релігійні, національні, расові, вікові та ін.

Наступний принцип з цієї групи це принцип суспільної реакції. Він визначає потребу в усвідомленні важливості вживання дій, якщо було виявлено якісь соціально-педагогічні проблеми в родині військового та вдіяти відповідно конкретним соціальним обставинам конкретної родини. Клієнтоцентризм – це наступний принцип, який полягає в визнанні пріоритетності прав родини військового в будь-якому випадку, окрім випадків, які суперечать правам інших осіб.

Принцип конфіденційності лежить в гарантуванні не розголошувати ту інформацію про родину військового, що може задіяти їй шкоду або призвести до дискредитації когось з її членів. Принцип в основі якого лежить толерантність і цього принципу потрібно притримуватись особливо в

діяльності пов'язаній з сім'ями, що можуть вселити відразу у соціального працівника через різні особливості.

Принцип родинно центризму зазначає, що в організуванні соціальної роботи на будь-якому рівні, сім'я та її права повинні бути в пріоритеті. Принцип системності, тобто принцип за яким сім'ї військовослужбовців вважаються органічною єдністю, яка являє собою велику систему частин і функціональних взаємодій.

Наступний принцип визначає об'єктивний підхід щодо питань родини військового на різних рівнях роботи. Одним з найголовніших принципів є принцип гуманності, він зазначає, що професійна робота соціального працівника проводиться на базі таких понять як людяність емпатія, альтруїзм, прийняття [44].

Згідно з Законом України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей [35], Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Основними засадами в сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей полягають у забезпеченні їхнього соціального благополуччя, покращенні якості життя та наданні необхідної підтримки у різних сферах. Законодавче забезпечення соціальної підтримки сімей військових грає ключову роль у цьому процесі [22].

Один із основних законодавчих актів, який регулює питання соціального захисту військовослужбовців та їх сімей, є "Закон України про

статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Даний закон визначає забезпечення правового статусу ветеранів війни, а також шляхи та способи надання їм підтримки та певних соціальних пільг. Надважливою частиною цього закону є надання доступу до медичної та психологічної допомоги, забезпечення пенсією, житлом та іншими видами соціальної підтримки [9].

Окрім того, законодавство повинно передбачати надання допомоги та підтримки сім'ям військовослужбовців, які вже перебувають у складних життєвих обставинах. До прикладу, є необхідність надання допомоги дітям військовослужбовців, чиї права було порушено чи ті діти, яким потрібна надаватися особлива увага через їхній стан здоров'я чи інші обставини, які впливають на їхню життєдіяльність.

Для повного забезпечення ефективного виконання законодавчих норм в сфері соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями необхідно мати розвинену систему надання соціальних послуг. Тут маються на увазі органи Соціального захисту населення, Служби психологічної підтримки, Центри соціальних служб для сім'ї, дитини та молоді та інші установи, які можуть надавати допомогу та підтримку різного виду в складних життєвих обставинах, в тому числі і різного виду реабілітації [18].

Крім вище зазначеного, важливим моментом ефективного соціального захисту можна зазначити розвиток програм та проєктів спрямованих на полегшення адаптації ветеранів та їх сімей до цивільного життя. Це можуть бути програми професійної перепідготовки, психологічної підтримки, соціально-економічної реабілітації тощо. Законодавство в цих сферах грає ключову роль у зобов'язанні забезпечення належного рівня соціального захисту для тих осіб, які мають особливе значення для нашої країни [42].

На підставі проаналізованих наукових положень та нормативно-правових актів можна визначити, що соціальне забезпечення сімей військовослужбовців – це діяльність держави, що чітко регламентується

чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення потреб родин військовослужбовців. Водночас сутність соціальної підтримки сімей військовослужбовців полягає в необхідності надання їм належного соціального забезпечення, встановленого на законодавчому рівні.

Висновки до першого розділу

Проаналізувавши проблеми сьогодення, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, такі як, соціальне відчуження, дезадаптація, проблеми в родині, депресія фінансові труднощі та недостатність психологічної підтримки та ін. Ці фактори можуть негативно впливати на якість життя сімей військових та на розвиток їхніх дітей. Отже, в умовах сьогодення, коли життя майже кожного військового стоїть під загрозою, їх сім'ї потребують більшої допомоги та підтримки ніж зазвичай і завданням соціальних працівників, психологів та соціальних педагогів полягає в тому, щоб сприяти налагодженню всіх аспектів благополучної життєдіяльності: економічний аспект, психологічний та моральний.

Було визначено, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців вміщує соціальний захист, соціальну підтримку, соціальне обслуговування, адаптаційну роботу й реалізується у сучасній парадигмі держаного управління – соціальних послуг.

Встановлено, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців здійснюється за такими основними напрямками: соціальним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціальноекономічним, матеріальним та соціально-трудовим. Проте необхідним є й розвиток соціокультурного і освітнього напрямів, що забезпечать адаптацію людини у соціумі, її особистісне зростання та

самовдосконалення.

Додатковою ініціативою може бути створення мережі підтримки для сімей військовослужбовців, де вони матимуть можливість обмінюватися досвідом, отримувати практичну допомогу та підтримку одне від одного. Такий підхід може сприяти зменшенню відчуття ізоляції та збільшенню соціальної підтримки серед цих сімей.

Узагальнюючи, ефективна робота з сім'ями військовослужбовців потребує інтегрованого підходу, який охоплює соціальну, психологічну та педагогічну сфери. Важливо надати цим сім'ям не лише матеріальну допомогу, але й психологічну та соціальну підтримку для забезпечення їхнього стабільного розвитку та благополуччя.

Проаналізувавши особливості соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців ми дійшли висновку, що, незважаючи на збільшення науково-практичних розробок, присвячених проблемі сучасного стану соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців все ще відчувається її недостатня розробленість із позицій ідей соціальної роботи, без використання яких розвиток цієї проблеми є малоефективним.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВИХ

2.1 Методики дослідження впливу воєнного стану та ефективності надання соціально-психологічної допомоги в Україні членів сімей військових

Дослідження з впливу сучасного стану війни в Україні на соціально-психологічний стан членів сімей військових, а саме їх дружин безпосередньо було проведено на базі організації «Місце сили» м. Вінниця, в якому добровільно брали участь відвідувачі заходів цієї організації. Кількість досліджуваних склала 62 особи членів сімей військовослужбовців до числа яких входили дружини військовослужбовців віком 35-45 років та діти військовослужбовців віком 15-18 років.

На першому етапі дослідження було застосовано методику «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» розроблену Ч. Д. Спілбергером та Ю. Л. Ханіним (Додаток А). За допомогою цієї методики можна зрозуміти, на скільки негативно впливає на емоційний стан дружини військового його відсутність та перебування на фронті. «Шкалу оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності» було застосовано з метою дослідження емоційного стану учасників організації «Місце сили». Ця методика може бути інформаційним прийомом оцінки рівня реактивної та особистісної тривоги в даний момент, її було розроблено в 1970 році.

Ця методика завдяки своїй відносній простоті й ефективності часто використовується в соціальній, клінічній та психологічній діяльності з різними цілями — для визначення вираження тривожних почуттів, оцінювання самопочуття клієнта в динаміці та ін. Багато методів, що

оцінюють рівень тривожності, дають змогу описати лише особистісну тривожність, або поточний рівень тривожності, або специфічні реакції.

Невелика «доза» тривожності є природною і обов'язковою особливістю активної діяльності людини. В особистості наявний свій оптимальний ступінь тривожності, вона називається корисною тривожністю. Оцінювання людиною свого самопочуття в цій ситуації є для неї важливим складником самоконтролю [39].

Дана методика втілюється наступним чином: кожному з учасників надається список, в якому написано 40 тверджень. Учасниками потрібно уважно прочитати кожне з наведених тверджень та зазначити цифру навпроти твердження, яка відповідає їхньому самопочуттю в даний момент за даними підрахунків буде оцінюватись рівень тривожності респондентів.

Наступним етапом дослідження було проведено методику «Шкала депресії» розроблену А. Т. Беком (ДОДАТОК Б). Ця методика була застосована з метою дослідження рівня схильності до депресії за допомогою аналізу результатів цієї методики. Це дозволить виявити людей, які можуть потребувати психологічної підтримки або консультацій, і вчасно надати їм необхідну допомогу. Також за допомогою цієї методики можна вивчити вплив різних соціальних чинників на розвиток депресії у даної групи населення [47].

«Шкала депресії» А. Т. Бека була запропонована ним в 1961 р. Він розробив її основуючись на клінічних спостереженнях, вони дозволили йому виділити нечисленний набір найчастіших і найбільш значущих ознак депресії. Після співвідношення його списку ознак з клінічними описами депресії, що містяться у відповідній літературі, був розроблений опитувальник. Кожна категорія складається з 4-5 тверджень, які відповідають специфічним проявам/симптомам депресії. Ці твердження ранжовані в міру збільшення питомого внеску симптому в загальний ступінь важкості депресії. Відповідно до ступеня вираженості симптому, кожному пункту присвоєні значення від 0 (симптом відсутній, або виражений мінімально) до 3

(максимальна вираженість симптому). Деякі категорії включають в себе альтернативні твердження, що мають еквівалентну питому вагу [2].

Третім етапом дослідження було проведено авторську анкету «Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військослужбовців» за допомогою якої підтвердили важливість для сімей військовослужбовців такого напрямку роботи, як соціально-психологічна допомога (ДОДАТОК В).

Четвертим етапом було проведено авторську анкету на оцінку якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців (ДОДАТОК Г). Застосування цієї анкети дозволить визначити задоволеність рівнем соціальної допомоги та підтримки щодо цієї категорії населення та визначити прогалини в соціальній роботі з сім'ями військових, а також для подальшого покращення соціальної роботи в цій сфері [23]. В ході опитування буде надано анкету складену з 20 питань, на які потрібно буде дати оцінювальну відповідь по 3-бальній шкалі. Аналізуючи відповіді можна буде визначити рівень отриманої соціальної допомоги.

2.2. Результати дослідження впливу воєнного стану та ефективності надання соціально-психологічної допомоги в Україні членів сімей військових

Учасниками емпіричного дослідження стали члени-відвідувачі організації «Місце сили» в м. Вінниця. Список учасників склали 62 особи – члени сімей військовослужбовців – дружин військових віком від 35 до 45 та дітей військових віком 15-18 років, які дали добровільну згоду на участь у дослідженні.

На першому етапі емпіричного дослідження було застосовано методику «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» розроблену Ч. Д. Спілбергером та Ю. Л. Ханом. Респондентам в електронному форматі було надано списки з твердженнями, в яких вони мали відмітити цифру, яка відповідає їхньому самопочуттю [1]. В ході цього

опитування виявилось, що рівень реактивної (ситуативної) тривожності у більшості респондентів помірний, тобто у 62% опитуваних внаслідок аналізу відповідей набрали від 31 до 45 балів, на жаль, у інших 38% опитуваних був високий рівень тривожності, вони набрали від 46 балів в опитуванні. Результати дослідження оцінки рівня ситуативної тривожності наведено в рис. 2.1.

Рис. 2.1. Результати дослідження (Оцінка рівня реактивної (ситуативної) тривожності) за методикою Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна

Це дає нам зрозуміти, що у більшості членів сімей військових присутня помірна, а також і висока ситуативна тривожність, що свідчить про те, що вони потребують більшої уваги зі сторони близьких і, в випадку з високою тривожністю, респондентам варто звернутись по допомогу до фахівця, зокрема, кваліфікованого психолога.

В опитуванні оцінки рівня особистісної тривожності були дещо інші результати. Цього разу у більшості опитуваних аналіз результатів показав високий рівень тривожності, тобто у 57% респондентів при розрахунках виявилось 46 і більше балів. Це свідчить про довготривалий стрес пережитий опитуваними, можливим може бути невротичний конфлікт, емоційні і невротичні зриви, психосоматичні захворювання. В цьому випадку нагальною є потреба в допомозі психолога і підтримці з боку близьких.

У 40%, аналіз результатів показав помірну тривожність, тобто від 31 до

45 балів. Даний результат не є критичним, але свідчить про потребу в підтримці та допомозі з боку близьких і, можливо, також, психолога. Результати дослідження оцінки рівня особистісної тривожності наведено в рис. 2.2.

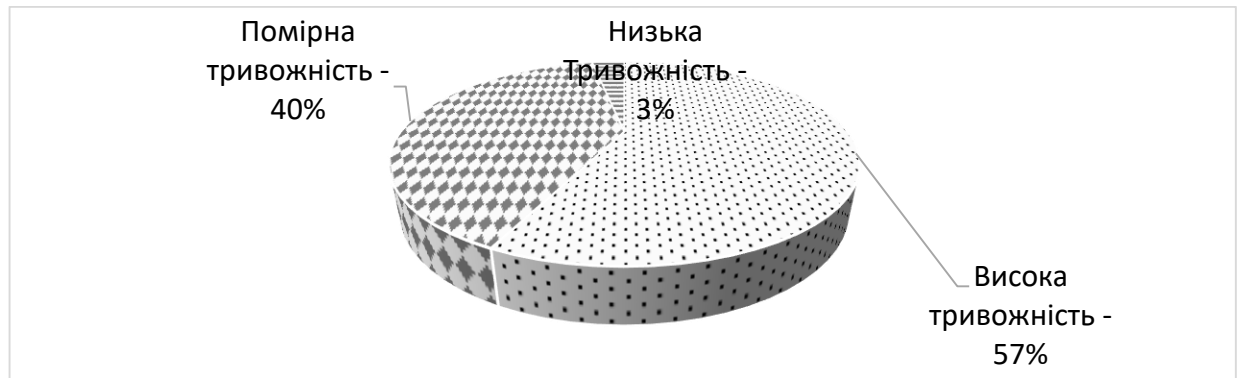

Рис. 2.2. Результати дослідження (Оцінка рівня особистісної тривожності) за методикою Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна

Найчастіше було надано найвищий бал таким твердженням як «Я нервую», «Я знаходжуся в стані напруги», «Очікувані труднощі звичайно дуже тривожать мене» загалом на ці твердження респонденти відзначили 3 бали (28%) та 4 бали (72%). Твердження, які були найбільш відповідними емоційному стану опитуваних зазначено на рис. 2.3.

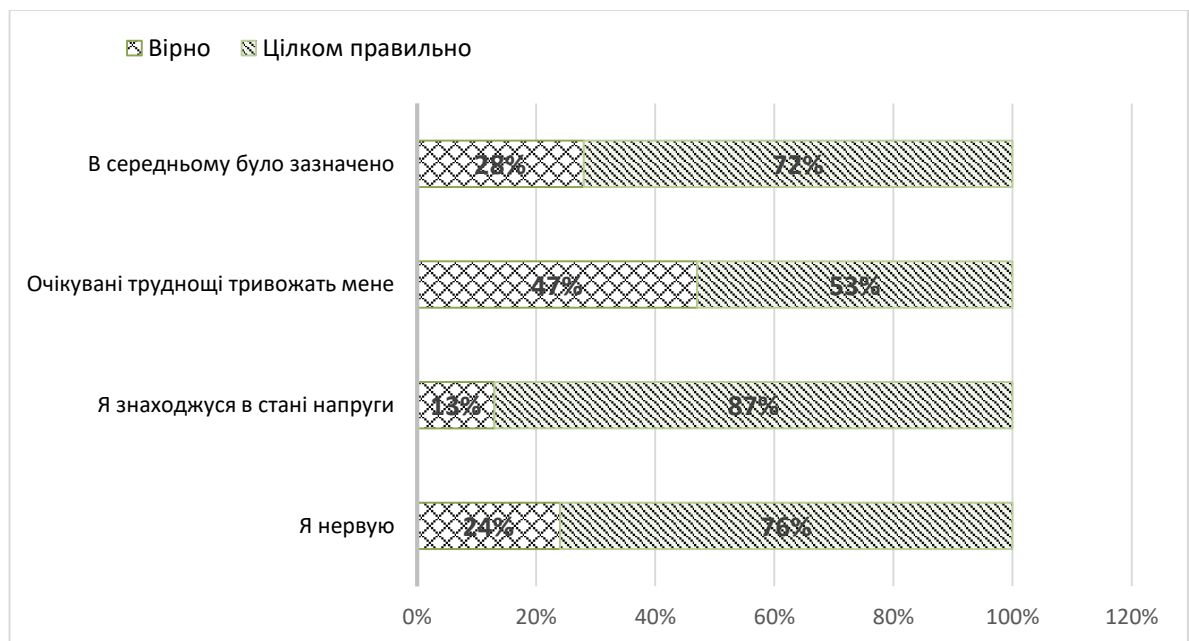

Рис. 2.3 Результати дослідження (Шкала оцінки рівня реактивної

(ситуативної) та особистісної тривожності). за методикою Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна

Найнижчий бал, більшість разів, припадав на такі питання, як «Я спокійна» (59% закреслили на це питання 2 число, 28 на це питання закреслили 1 число і 13% на це питання закреслили 3 число), «Звичайно я почуваю себе в безпеці» (43% опитуваних закреслили на це питання 2 число, 41% на це питання закреслили 1 число і 16% на це питання закреслили 3 число), «Мені ніщо не загрожує» (49% опитуваних закреслили на це питання 2 число, 42% на це питання закреслили 1 число і 9% на це питання закреслили 3 число). Твердження, які були найменш відповідними емоційному стану опитуваних зазначено в рис. 2.4.

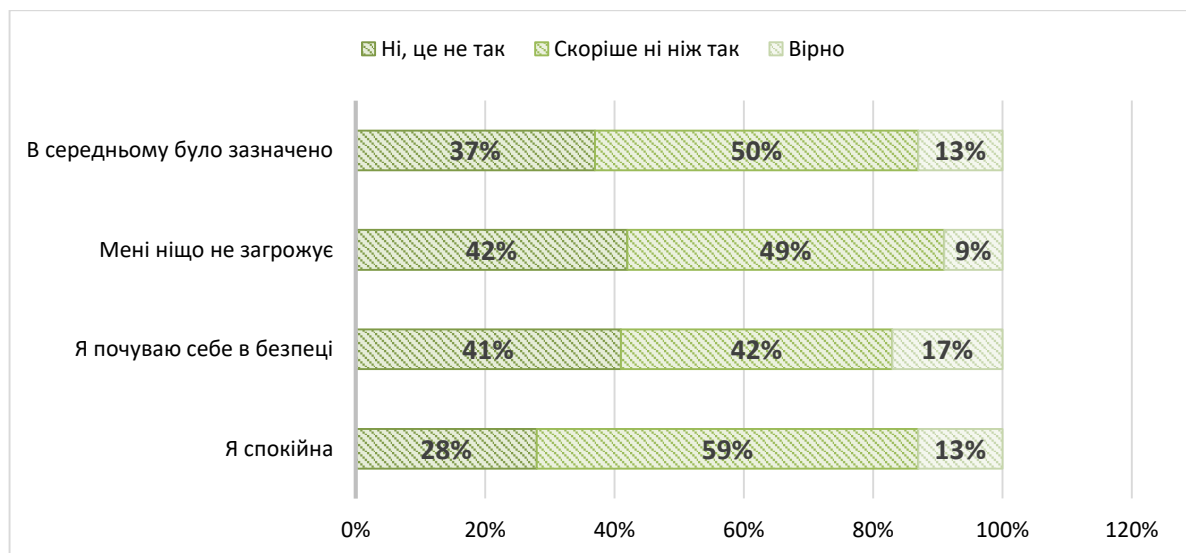

Рис. 2.4 Результати дослідження (Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності) за методикою Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна

Проаналізувавши ці данні можна зробити висновок, що війна дуже негативно впливає як на реактивну (ситуативну), так і на особистісну тривожність опитуваних. Більшість відповідей вказують на те, що члени сімей військових перебувають в стані постійної тривоги та напруги, через довготривалу відсутність чоловіка, в дружини зникає почуття безпеки та

спокою та з'являється страх перед майбутнім та невпевненість в завтрашньому дні. Це опитування підтверджує, що безкоштовна психологічна допомога для членів сімей військовослужбовців вкрай важлива, тому що їх дружини та діти в такі періоди як зараз є надто чутливими до усіх навколишніх факторів та подій.

Наступним етапом дослідження було проведено методику Шкала депресії А. Т. Бека. Методика дала можливість дослідження рівня схильності до депресії за допомогою аналізу результатів. Це дозволило виявити серед респондентів осіб, які можуть потребувати соціально-психологічної підтримки або консультацій, і вчасно надати їм необхідну допомогу. За допомогою цієї методики можна вивчити вплив різних соціальних чинників, а також і військових дій та служби члена родини, на розвиток депресії у даної групи населення.

За аналізом результатів, у 23% не виявилось ознак депресії їхнє опитування набрало від 0 до 9 балів. У 51% виявились ознаки легкої депресії, яка ще називається субдепресією, результати їхнього опитування зазначали від 10 до 15. В 21% респондентів аналіз результатів зазначив від 16 до 19 балів, що означає наявність помірної депресії. І в 5% опитуваних результати аналізу показали від 20 до 29 балів, що означає виражену депресію середньої тяжкості. Результати дослідження за даною методикою висвітлено на рис. 2.5.

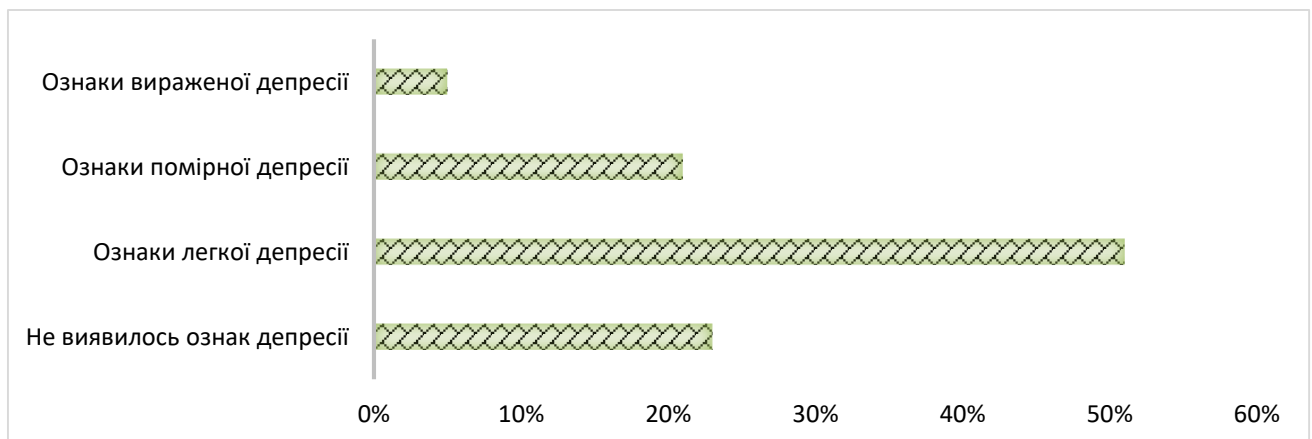

Рис. 2.5. Результати дослідження за методикою «Шкала депресії»

А.Т. Бека

Результати цього опитування не є діагнозом і для точної постановки діагнозу та лікування потрібно звернутись до фахівця (кваліфікованого психолога) [3]. У всіх випадках крім першого потрібно надати дану рекомендацію.

Варто зазначити, що найчастіше було обрано такі позиції як «Думки про майбутнє викликають в мені страх та тривогу», «Я з великою трудностю змушую себе взятися до праці», «Я майже повністю втратив інтерес до людей», «Я плачу частіше, ніж звичайно». Найчастіше обрані твердження в методиці «Шкала депресії» зазначено в рис. 2.6.

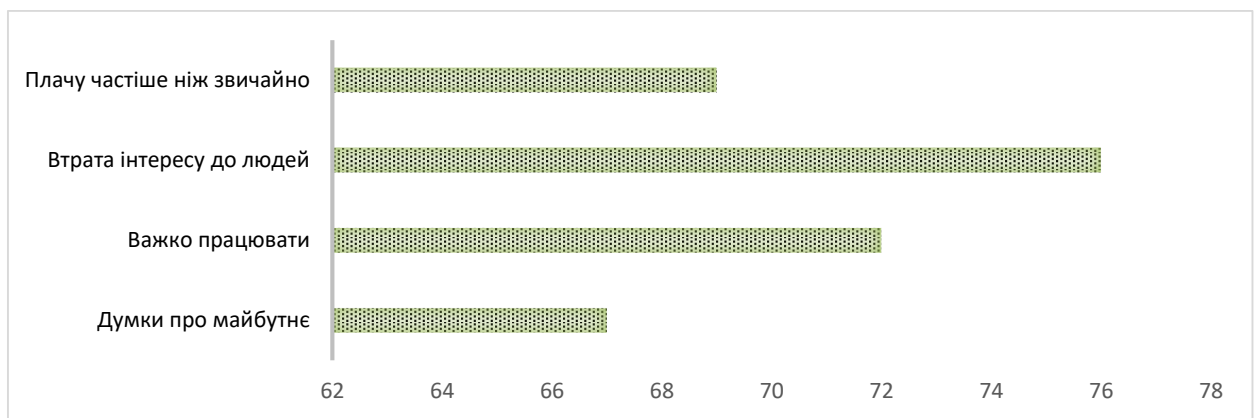

Рис. 2.6 Результати дослідження за методикою «Шкала депресії» А.Т. Бека

Щодо проблем з якими стикаються члени родини військовослужбовця зазначені вище, до прикладу, як проблема соціалізації, коли сім'я військового закривається в своєму світі, членам сім'ї військового важко комунікувати з іншими людьми, які не розуміють їх переживань та проблем. Також часто було обрано такі твердження як «Я сплю гірше, ніж раніше», «Я чуюся настільки втомленим, що не в стані будь-чим займатися», «У мене майже відсутній апетит», «Я дуже занепокоєний наявними в мене фізичними симптомами». Дані результати вказують на порушення здоров'я внаслідок тривалих переживань пов'язаних з військовими діями та службою члена сім'ї, що також вказує на потребу в професійній допомозі.

Результати анкетування розробленої авторської анкети «Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військослужбовців» підтвердили важливість для сімей військовослужбовців такого напрямку роботи, як соціально-психологічна допомога.

Так, дослідження показало, що 44 особи (62 %) стикалися із суттєвими сімейними проблемами, пов'язаними з від'їздом голови родини у зону воєнних дій.

На запитання «Якого виду допомоги потребує Ваша родина під час перебування голови родини в зоні воєнних дій?» відповіді розподілилися так:

- медичної допомоги – 34 особи (55,4 %);
- психологічної допомоги – 48 осіб (66,5 %);
- допомоги з дітьми – 36 осіб (59 %);
- моральної підтримки – 25 осіб (39 %);
- інформаційної підтримки – 26 осіб (12 %) Результати анкетування

зображено на рис.2.7.

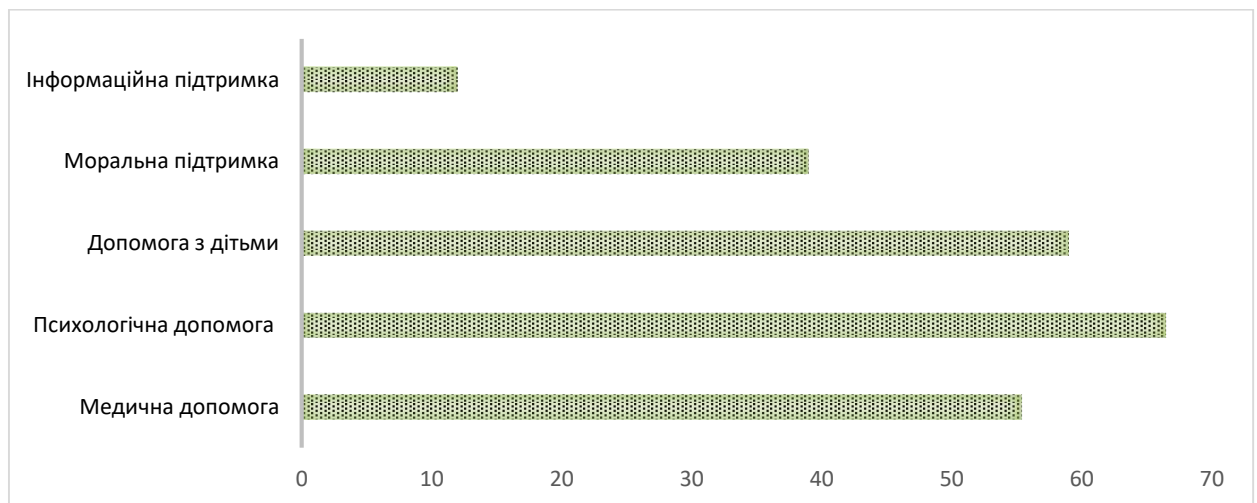

Рис.2.7 Результати дослідження (Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військослужбовців)

На останньому етапі емпіричного дослідження було застосовано методику - авторську анкету «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців», розроблена для визначення рівня та якості соціальної підтримки на сьогоднішній день.

Отже, за результатами анкетування більша частина опитуваних, а саме 63%, оцінили рівень соціальної підтримки як достатній та задоволені ним оскільки результати їх анкетування нарахували від 31 до 45 балів, 31% не оцінюють рівень соціальної підтримки щодо них самих, як високий чи достатній, адже результати їх анкетування нарахували до 30 балів, що оцінює соціальну підтримку як недостатню і лише 6% опитуваних оцінили високий рівень соціальної підтримки, які набрали від 46 балів. Результати опитування зазначено на рис. 2.8.

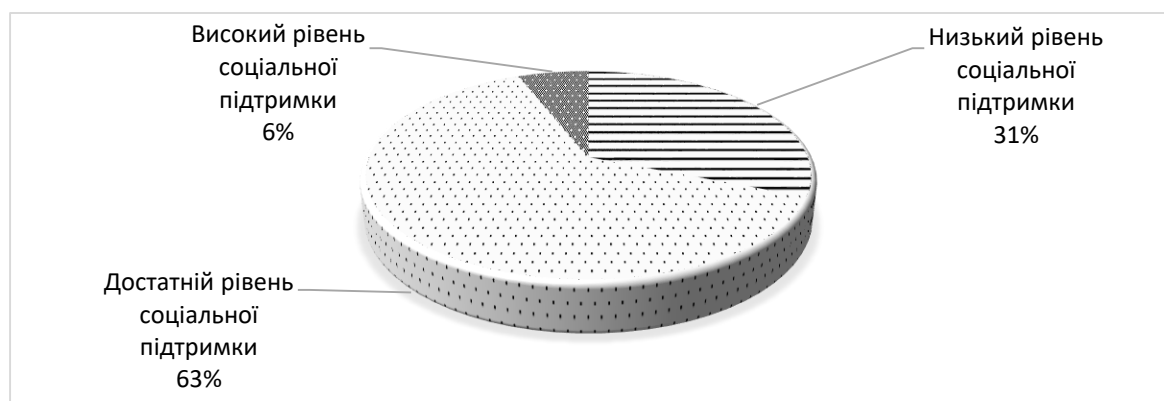

Рис. 2.8. Результати дослідження (Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців)

34% опитуваних питання в кінці анкетування на питання, чи всі учасники дослідження звертались до державної чи недержавної організації по соціальні послуги, відповіли, що не звертались, але з них 78% оцінили соціальну підтримку членів сімей військовослужбовців, як достатню та задоволені нею, а 22% вважають соціальну підтримку сімей військовослужбовців, як недостатню.

Ефективною, на нашу думку, є система інформування сімей військовослужбовців щодо їх прав та соціальних гарантій, адже на питання «Як ви оцінюєте доступність інформації про соціальні програми для сім'ї військовослужбовців?» 79% опитуваних відповіли «задовільно», а інші 21% відповіли «більше добре ніж погано». Результати дослідження зазначені на

рис. 2.10.

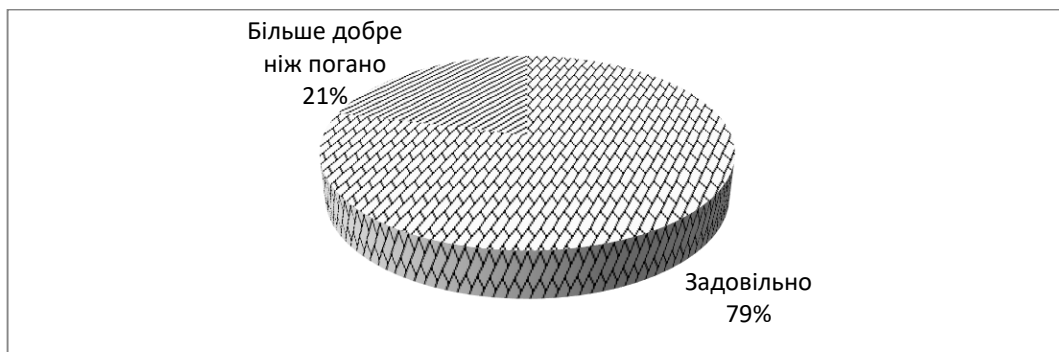

Рис. 2.10. Результати дослідження «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців» (Оцінка доступності інформації про соціальні програми для сім'ї військовослужбовців).

Через активні бойові дії, військовослужбовці не завжди мають можливість поїхати у відпустку додому, зазвичай відпустка складає доволі короткий термін, про це свідчить велика кількість незадовільних відповідей на запитання «Чи задовольняє вас розумний баланс між робочим та особистим життям сім'ї військовослужбовця?», де 73% опитуваних відповіли незадовільно, 19% відповіли «більше ні ніж так» та лише 8% відповіли «більше так ніж ні», що свідчить про недостатню організацію української армії, що несе за собою проблему ротацій та надання відпусток. Дана інформація зазначена на рис. 2.11.

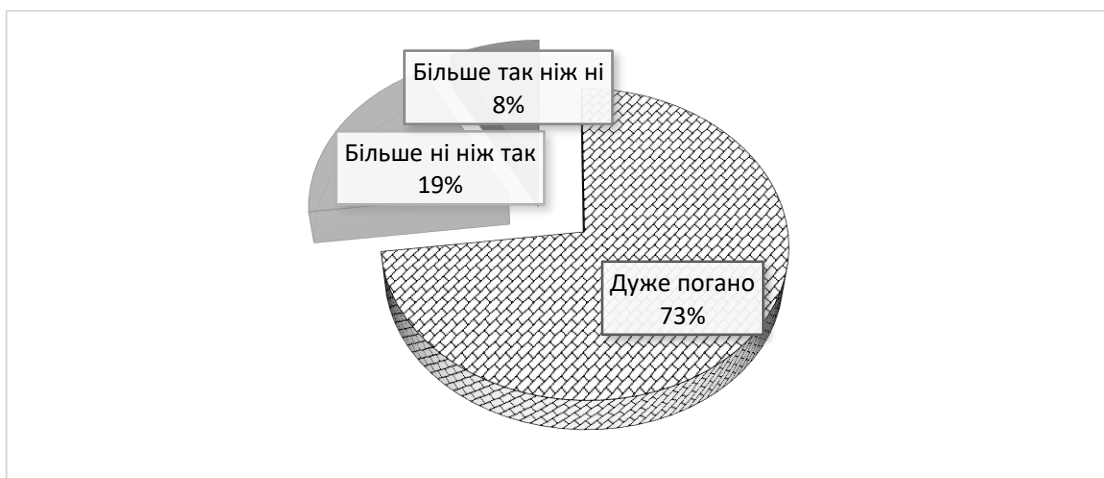

Рис. 2.11. Результати дослідження «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців»

Також більша частина опитуваних виявились незадоволеними рівнем фінансової підтримки сімей військовослужбовця, про що свідчать відповіді на 2 питання «Чи задоволені ви рівнем фінансової підтримки, яку отримуєте, як член сім'ї військовослужбовця?», На що 52% опитуваних відповіли «більше ні ніж так», 28% опитуваних відповіли «більше так ніж ні», 12% відповіли «задовільно» та 8% відповіли «дуже погано». Результати дослідження вказані на рис. 2.12

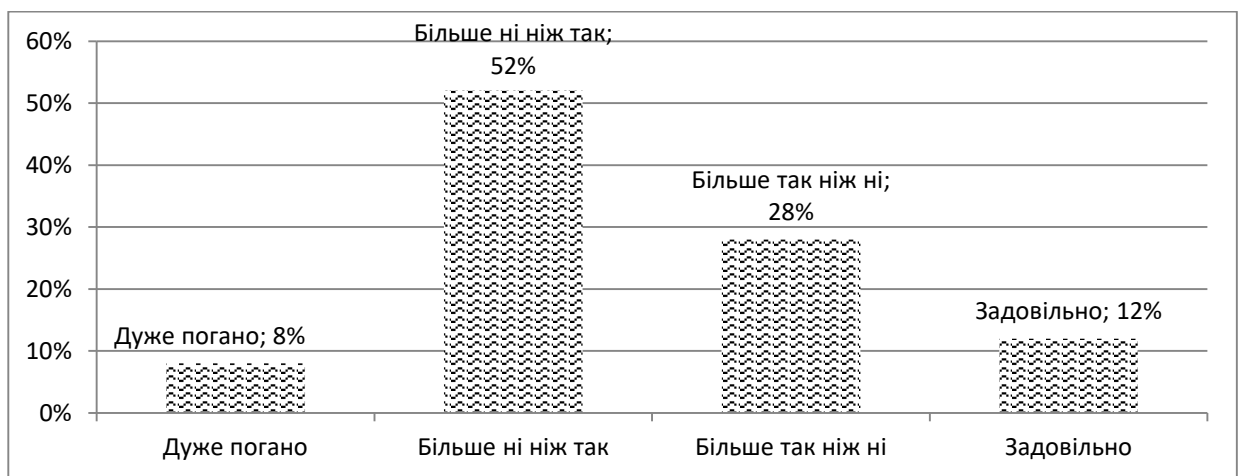

Рис. 2.12. Результати дослідження «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців»

Отже, аналіз даної методики дозволяє зрозуміти, що рівень соціальної підтримки в нашій державі загалом є достатнім і більшість членів сімей військовослужбовців задоволені тими соціальними пільгами і допомогою, яку надає держава, але все таки є прогалини в цій сфері, які необхідно вдосконалювати, аби підтримувати військових та їх сім'ї в такий важкий час.

Висновки до другого розділу

Отже, дослідження впливу стану війни в Україні на соціально-психологічний стан членів сімей військових було проведено на базі

організації «Місце сили», в якому добровільно взяли участь 62 особи, які являлись членами сімей військовослужбовців.

Результати дослідження отримані під час опрацювання методики «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» (Ч.Д. Спілбергера Ю.Л. Ханіна) свідчать про те, що у більшості частини респондентів наявна помірна (у 60% респондентів) та висока (у 38% респондентів) та низька реактивна тривожність (у 2% респондентів). А також про наявність у більшості частини опитуваних високої (у 57% опитуваних) та помірної особистісної тривожності (у 40% опитуваних) і лише у 3% опитуваних були ознаки низької особистісної тривожності.

Аналіз наступної методики «Шкала депресії» А.Т. Бека дала змогу зробити висновок, що у 23% опитуваних осіб не було ознак депресії. У більшості частини опитуваних, тобто у 51% опитуваних осіб результати показали наявність ознак легкої депресії, тобто субдепресії. В 21% респондентів аналіз результатів зазначив наявність помірної депресії. І в 5% опитуваних результати аналізу показали наявність ознак вираженої депресії середньої тяжкості. Аналіз даної методики дозволяє зрозуміти, що стан війни в Україні значно впливає на соціально-психологічний стан членів сімей військовослужбовців, що підтверджує потребу в наданні даній категорії населення можливості в отриманні безкоштовної соціально-психологічної допомоги.

Результати анкетування розробленої авторської анкети «Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військовослужбовців» підтвердили важливість для сімей військовослужбовців такого напрямку роботи, як соціально-психологічна допомога.

Останнім етапом дослідження було проведено опитування на основі авторської анкети «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців» для отримання інформації щодо задоволення респондентами рівня та якості надання соціальної підтримки. Отже, більшість опитуваних, а саме 63%, оцінили рівень соціальної підтримки як

достатній та задоволені якістю соціальної роботи, 31% не оцінюють рівень соціальної підтримки щодо них самих, як високий, опитувані оцінили рівень соціальної підтримки як недостатній і лише 6% опитуваних оцінили рівень соціальної підтримки щодо них як високий. І хоча 31% це значна меншість, але це все одно вказує на те, що система соціальної підтримки в Україні є недосконалою та потребує аналізу і розвитку.

Результати дослідження вказують на те, що сім'ї військових, які переживають військові дії, зазнають значного стресу та психологічного навантаження. Це може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії та інших психологічних проблем у членів сімей.

Однак, дослідження показало, що наявність адекватної соціальної підтримки може значно полегшити це стресове навантаження на сім'ї військових. Соціальна підтримка може бути надана як через професійну соціально-психологічну допомогу, так і через підтримку від родичів, друзів та співробітників. Важливою є також підтримка з боку влади та громадськості, яка може допомогти сім'ям військових впоратися з труднощами, що виникають у зв'язку з воєнними подіями. Ефективна соціальна підтримка може сприяти полегшенню процесу адаптації сімей військових після повернення додому після воєнних дій. Важливою є системна організація соціальної підтримки, яка б забезпечувала доступність необхідних послуг для сімей військових у будь-який момент часу.

Отже, результати дослідження свідчать про необхідність удосконалення системи соціальної підтримки для сімей військових, яка б забезпечувала їм необхідну допомогу та психологічну підтримку у складних ситуаціях. Такий підхід може сприяти полегшенню стресового навантаження на сім'ї військових та сприяти їх адаптації до нових умов життя після воєнних подій. Адже, коли військові майже щодня ставлять своє життя під загрозу заради спокійної життєдіяльності цивільного населення, соціальна та психологічна підтримка їх сімей та них самих, це найменше, що може зробити держава та громадськість, щоб віддячити їм

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ СПРЯМОВАНОГО НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДТРИМКУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВИХ

3.1 Зміст та структура соціального проєкту «Родинам захисників»

Війна прийшла дуже несподівано і багато хто не був готовим до таких подій, особливо соціальні працівники. Тому, дуже актуальною є проблема надання соціально-психологічної допомоги військовим та їх сім'ям [25]. В державному законодавстві є багато статей щодо фінансової підтримки сімей військових, але дуже мало інформації щодо соціально-психологічної підтримки. Один з таких проєктів ми пропонуємо.

Сім'ї військових – це особлива категорія людей, які знаходяться у складних умовах. Вони стикаються з багатьма проблемами, такими як відсутність чоловіка, який перебуває на передовій, постійні переїзди та незабезпеченість у плані роботи та соціальних послуг. У таких умовах важко організувати час для відпочинку та розвитку [7].

В той час коли велика частина чоловіків знаходиться на передовій, їхні жінки та діти чекають на них тут і ведуть особистий фронт. Так, як у нас в країні ще досі присутня система сім'ї де чоловік працює, а дружина займається домогосподарством, жінки та діти військових стикаються з самотністю і надлишком вільного часу який ускладнює ситуацію та пригнічує душевний стан. Це може призвести до почуття самотності, депресії та інших проблем з психологічним здоров'ям.

Стрес є серйозним фактором, який негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я людини. Він може призвести до таких наслідків, як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад, зловживання алкоголем та наркотиками, а також до руйнування взаємин у родині. На жаль, багато військовослужбовців та членів їхніх сімей не отримують достатньої підтримки та допомоги у вирішенні цих проблем. Саме близькі

військовослужбовців можуть відчувати незахищеність та невизначеність у зв'язку з довгими періодами розлуки з своїми рідними та страхом за їхнє життя.

В цьому проєкті пропонується створити заходи, які допоможуть членам сімей військових якісно проводити свій вільний час, навчатися, проходити різні тренінги та курси і разом з тим розвиватися в кар'єрному плані. Організація спільного дозвілля та подальших заходів для сімей військових може допомогти їм знайти нових друзів, отримати підтримку та взаєморозуміння, а також забезпечити цікавий та насичений відпочинок. Такий проєкт може стати важливим елементом соціально-психологічної підтримки та інтеграції сімей військових у суспільство [20].

Розробка соціального проєкту про організацію вільного часу для сімей військових є дуже актуальною, оскільки ці сім'ї мають особливий статус у суспільстві та потребують підтримки та позитивних змін у своєму житті. Вони часто залишаються самотніми і не мають достатньої кількості можливостей для відпочинку та розвитку [8].

Мета та завдання проєкту. Метою соціального проєкту є соціально-психологічна підтримка сімей військових, та зменшення негативних наслідків для їхнього психологічного та фізичного здоров'я, недопустимість стресових розладів, підвищення їх самопочуття, зменшення соціальної ізоляції, що має сприяти покращенню якості життя родини військових забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

Завдання проєкту:

1. Сприяти покращенню самопочуття сімей військовослужбовців.
2. Сприяти зменшенню соціальної ізоляції членів сімей військових.
3. Сприяти розвитку творчих та інших здібностей сімей військових.
4. Сприяти збереженню та покращенню їх фізичного та психічного здоров'я.
5. Сприяти самореалізації сімей військових, через розвиток мотивації.

6. Підтримка сімей військових в їх випробуваннях.

Цільова аудиторія проєкту: проєкт має на меті залучити до 60 сімей військових, що проживають в м. Вінниця.

Масштабність проєкту: територіальне охоплення проєкту поширюється на територію м. Вінниця.

Механізми, що забезпечать реалізацію проєкту:

- широке партнерство й співпраця організацій та установ різних типів, які прагнуть досягнення спільних цілей у роботі з даною категорією населення;
- запрошення до участі у проєкті кваліфікованих спеціалістів, з соціальної роботи, психології, а також інших широко профільних спеціалістів.

Опис діяльності по проєкту. Реалізація проєкту передбачає декілька етапів:

1. Визначення потреб та проблем, з якими стикаються сім'ї військових.
2. Аналіз можливостей та ресурсів для реалізації проєкту на місцевому рівні.
3. Вибір формату та видів заходів для організації вільного часу сімей військових.
 - 3.1 Підготовка до психологічних тренінгів.
 - 3.2 Розробка курсів;
 - 3.3 Організація дозвілля: садівництво, плетіння, ліпка, малювання і т.д.;
 - 3.4 Заняття волонтерством (так як допомога іншим може допомогти їх покращити самопочуття);
 - 3.5 Розробка допомоги по працевлаштуванню та мотивуванню.
4. Пошук партнерів та спонсорів для забезпечення фінансової підтримки проєкту.
5. Організація місця проведення проєкту (м. Вінниця: оренда приміщення, на відкритому просторі)

6. Організація команди проєкту та розподіл обов'язків між її учасниками.

7. Проведення рекламної кампанії та інформування цільової аудиторії про заходи проєкту.

8. Реалізація заходів проєкту та оцінка їх ефективності.

9. Аналіз результатів та визначення можливостей для подальшого розвитку та вдосконалення проєкту.

Загальна тривалість проєкту: 12 місяців.

Перший місяць – підготовчий етап, наступний місяць – організаційний етап.

Протягом 6-8 місяці – основний етап, під час якого відбувається проведення основних заходів.

12 місяць – підсумковий або діагностичний етап (підведення підсумків проєкту, аналіз проведених заходів та результатів).

Зміст проєкту (план заходів проєкту)

Таблиця 3.1

Зміст проєкту «Родинам захисників»

Назва та суть заходу	Терміни проведення	Очікувані результати (продукт)
1. Підготовчий етап		
- закупівля необхідних матеріалів для проведення усіх заходів; - розробка та друк інформаційних матеріалів проєкту; - залучення до проєкту фахівців з соціальної роботи та психології - розробка психологічних тренінгів; - розробка курсів по профорієнтації; - розробка заходів по організації дозвілля; - залучення до проєкту волонтерів; - проведення рекламної кампанії для залучення цільової аудиторії до проєкту. - складання договору про оренду	1 місяць	- Перелік потенційних учасників; - Інформаційний лист; - Бланк on-line заявки; - Рекламний радіо ролик та відео ролик. - Приміщення під оренду

приміщення.		
2. Організаційний етап		
Відбір та реєстрація учасників проекту. Побудова графіку проведення навчальних тренінгів. Складання договорів із тренерами проекту Складання програми тренінгів; Розробка умов участі в проєкті; Складання господарських договорів щодо оренди обладнання, комп'ютерної техніки. Підготовка презентаційних супровідних матеріалів для проведення тренінгів;	2 місяць	Перелік учасників проєкту; Графік проведення навчальних тренінгів; Господарські договори; Презентаційні матеріали навчальних тренінгів Найвне орендоване приміщення, обладнання та матеріали для тренінгів.
3. Виконавчий етап		
- проведення групових зустрічей для знайомства учасників, проведення занять спрямованих на покращення міжособистісної взаємодії, проведення арт-терапевтичних та трудо-терапевтичних занять з метою покращення душевного та психічного становища - проведення 5-денного тренінгу програми для профорієнтації дружин військових та мотивації їх до саморозвитку в кар'єрному плані. - залучення учасників на курси з графічного дизайну: веб дизайну, векторної графіки та інших підвидів цієї роботи; - проведення курсів з виготовлення продуктів декору та побуту хендмейд;	6-8 місяців	Навчальні тренінги; Навчання учасників проєкту різноманітним технікам створення елементів побуту та декору; Отримання коштів, виручених з продажу продукції виготовленої учасниками проєкту; Стимулювання учасників проєкту до бажання працювати; Психологічна підтримка учасників проєкту.

- влаштування ярмарки для продажу хендмейд продукції та стимулювання клієнтів до бажання працювати; - проведення волонтерських заходів в притулку для тварин, домах пристарілих та ін.		
3. Підсумковий (діагностичний) етап		
Розробка анкети-опитувальника для діагностики результативності проведених тренінгів. Збір та обробка результатів опитування Формування аналітичного звіту	12 місяць	Виплата учасникам проєкту коштів, виручених з продажу їх продукції. Покращення самопочуття та психологічного стану учасників проєкту. Вдале сприяння бажанню учасників до самореалізації та трудової діяльності. Звіт щодо реалізації проєкту.

Основні продукти, що будуть створені в процесі реалізації проєкту:

- Тренінгова програма: «Родинам захисників».
- Відео-презентації програм «Родинам захисників».
- Збірник фотоматеріалів, методичних й аналітичних матеріалів.
- Аналітичне дослідження позитивного впливу соціально-психологічної підтримки сімей військових на їх соціально-психічний стан.

Очікувані результати. Соціально-значимі результати проєкту, що очікуються:

1. Передбачається створення умов для сприяння покращення самопочуття сімей військовослужбовців.
2. Сприяння розвитку творчих та інших здібностей та зменшенню соціальної ізоляції сімей військових.

3. Як наслідок проєкту - сприяти самореалізації сімей військових, через розвиток мотивації до праці та саморозвитку, через тренінгову діяльність вмотивувати сім'ї військових до активної соціальної діяльності.

4. Як процес реалізації проєкту найголовнішим очікуваним результатом є збереження та покращення їх фізичного та психічного здоров'я та емоційна підтримка сімей військових в їх випробуваннях.

Кількісні результати проєкту:

– Покращення рівня соціально-психологічного стану сімей військових – 60 осіб.

– Формування навичок у створенні хендмейд продукції з можливістю в майбутньому монетизувати свої знання та навички у 60 учасників проєкту.

– Сприяння підвищенню колективної роботи у сім'ях військових, створення комунікаційних зв'язків у соціальних групах.

– Діагностичні результати соціально-психологічного дослідження позитивного впливу соціальної підтримки на соціально-психологічний стан сімей військових – 60 осіб.

Можливі ризики реалізації проєкту:

1. Неповна оцінка та аналітика вказаної проблеми.

2. Не враховані всі фактори, що об'єктивно впливають на виконання поставлених завдань.

3. Низький рівень мотивації сімей військових до участі в проєкті.

4. Недостатнє фінансування заходів, що мають реалізовуватися.

Ресурсне забезпечення:

Ключові виконавці:

- керівник Проєкту – 1;
- координатор Проєкту – 1;
- соціальний працівник – 1;
- волонтери – 5;

- тренери-консультанти – 4 (відбір на конкурсній основі);

Матеріально-технічна база: обладнанням, устаткування, комп'ютерна техніка, матеріали для проведення тренінгів.

Особливості фінансування (змішане) – проєкт на стадії пошуку фінансування:

- з місцевого бюджету;
- грантові та інвестиційні надходження.

Вид проєкту некомерційний, одержання соціального ефекту.

Орієнтовний бюджет проєкту наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Орієнтовний бюджет проєкту «Родинам захисників»

№ з/п	Статті витрат	Власне фінансування, грн	Залучені кошти, Грн	Загальна сума, грн
1	Оренда приміщення (6 місяців * 12 000грн)	72 000	0	72 000
2	Комунальні послуги (6місяців * 4 000грн)	24 000	0	24 000
3	Оплата праці:			
3.1	Керівник проєкту (6 місяців * 18 000грн)	0	108 000	108 000
3.2	Координатор тренінгів та семінарів (6 місяців * 2 особи * 13 000грн)	0	156 000	156 000
3.3	Координатор зв'язків з громадськістю (6 місяців * 13 000грн)	0	78 000	78 000
3.4	ІТ – фахівець (6 місяців * 15 000грн)	0	90 000	90 000
3.5	Психолог (6 місяців* 3 особи * 16 000грн)	0	288 000	288 000
3.6	Соціальний працівник (6 місяців * 3 особи * 16 000грн)	0	288 000	288 000
4	Організаційні витрати на проведення тренінгів та семінарів (кава – брейк, витратні матеріали,	0	2 025 000	2 025 000

	канцтовари) (30 тренінгів та семінарів * 450 людей * 150 грн)			
5	Поліграфічні послуги (виготовлення друкованої продукції)	0	50 000	50 000
6	Оплата інформаційно – рекламних послуг	0	40 000	40 000
7	Оренда технічного обладнання	0	50 000	50 000
8	Інші витрати (послуги зв'язку, канцелярські)	0	16 000	16 000
	Усього витрат за кошторисом	96 000	3 189 000	3 285 000

Фінансування проєкту передбачено із власних коштів та за рахунок грантових коштів. Структуру бюджету зображено на рис. 3.1

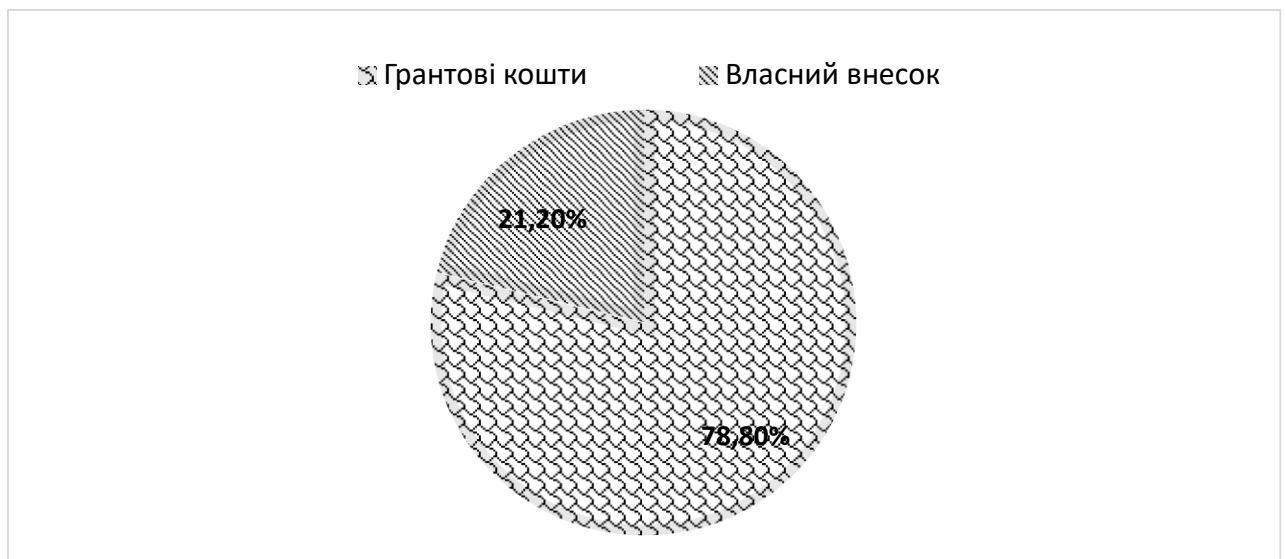

Рис. 3.1 Структура бюджету проєкту «Родинам захисників»

Отже, розробка і реалізація соціального проєкту «Родинам захисників» передбачає підвищення рівня соціальної підтримки сімей військовослужбовців, що сприяє покращенню психічного здоров'я та емоційного стану сімей військових, а також спричинить загальний соціальний ефект розвитку України у воєнний та після воєнний період.

У результаті реалізації соціального проєкту «Соціальна робота з профілактики стресових розладів у членів сімей військовослужбовців» планується отримати позитивний результат безпосередньо для членів сімей військовослужбовців, самих військовослужбовців та осіб, які безпосередньо працюють із вказаною групою населення.

3.2 Розробка тренінгової програми проєкту «Родинам захисників»

В ході реалізації проєкту «Родинам захисників» передбачено 3 блоки: тренінгова програма, проведення волонтерських заходів, соціально-психологічна діагностика.

Впровадження тренінгової програми визначає розробку структури тренінгових занять, вибір тематичних напрямків тренінгу, впровадження практичних вправ за тематикою тренінгу, створення презентаційних та супровідних матеріалів, організація зворотного зв'язку.

Структура тренінгових занять проєкту визначена наступним чином:

1. Вступна частина спрямована на ознайомлення з заняттями, які будуть проводитись і створенням позитивного емоційного фону і уявлення про ці заняття для подальшого розподілення всіх учасників на групи, в яких вони будуть вивчати ту чи іншу сферу заняття.

2. Основна частина заняття являє собою сукупність занять з опанування ремесл різних видів. Та виготовлення робіт для ярмарки.

3. Заключна частина складається з підведення підсумків та рефлексії. Рефлексія передбачає ретроспективну оцінку в двох аспектах: емоційному (сподобалося - не сподобалося) і смислового (чому це важливо, навіщо ми це робили).

Загальна кількість тренінгової роботи – 16 тренінгів по 90 хв. Вибір тематичних напрямків тренінгу ділиться на п'ять блоків: гончарство; плетіння; малювання, графічний дизайн та садівництво. Тематику та короткий зміст тренінгів наведено у табл. 3.3

Таблиця 3.3

Тематика тренінгових занять проєкту «Родинам захисників»

Назва тренінгового заняття	Короткий зміст тренінгового заняття	Час проведення
Гончарство		
«Ознайомлення з ремеслом»	Основні види гончарства Обрання цілі для роботи Початок роботи	90 хв
«Робочий процес»	Поглинання в робочий процес Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв
«Ознайомлення з ремеслом»	Введення для нових учасників Основні види гончарства Обрання цілі для роботи Початок роботи	90 хв
«Робочий процес»	Поглинання в робочий процес Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв
Плетіння		
«Ознайомлення з ремеслом»	Основні види макраме Обрання цілі для роботи Початок роботи	90 хв
«Робочий процес»	Поглинання в робочий процес Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв
«Ознайомлення з ремеслом»	Введення для нових учасників Основні види макраме Обрання цілі для роботи Початок роботи	90 хв
«Робочий процес»	Поглинання в робочий процес Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв
Графічний дизайн		
«Роль графічного дизайну»	Ознайомлення з графічним дизайном Вступ в ілюстрацію Вступ в веб-дизайн Векторна графіка	90 хв
«Ознайомлення з програмним забезпеченням»	Ознайомлення з Adobe Illustator Ознайомлення з Adobe Photoshop Ознайомлення з Figma Вибір вектору діяльності	90 хв

«Розробка проєкту»	Отримання завдань, пов'язаних з обраним програмним забезпеченням Початок роботи Обрання тематики екзаменаційної роботи	90 хв
«Екзамен»	Здача роботи Отримання зворотнього зв'язку від куратора Продовження роботи та розвиток	
Малювання		
«Знайомство з малюванням»	Основні види малювання Знайомство з техніками малювання Арт-терапія	90 хв
«Робочий процес»	Вибір теми роботи Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв
«Знайомство з малюванням»	Основні види малювання Знайомство з техніками малювання Арт-терапія	90 хв
«Робочий процес»	Вибір теми роботи Розробка дизайну Підготовка фінального вигляду роботи	90 хв

Після розробки чіткої програми, структури та змісту всіх занять тренінгу та узгодження їх із тренерами-консультантами, починається створення супровідних матеріалів для спрощення проведення тренінгів. Розроблені матеріали містять в собі презентації до тренінгу (короткий опис теоретичного матеріалу за темою заняття, визначення основних понять, інструкції виконання практичних вправ тощо);

На останньому етапі розробки програми тренінгового заняття важливо встановити спосіб збору зворотного зв'язку від учасників. Це може включати онлайн відгуки від учасників негайно після тренінгу, створення онлайн анкети для отримання відгуків від учасників, або будь-який інший механізм збору фідбеку.

Заключним заходом проєкту передбачено проведення діагностики соціально-психологічних особливостей формування позитивної мотивації у молоді. Для повторної діагностики передбачено використання тих самих

методик, що і було використано у нашому дослідженні, для якісного співставлення отриманих результатів, а саме: Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілбергера Ю.Л.Ханіна), шкала депресії А. Т. Бека

Отже, під час реалізації проєкту «Родинам захисників» визначено три основних вектори роботи: тренінгові заняття, проведення ярмарки та діагностика позитивного впливу соціальної підтримки на психічний та емоційний стан сімей військовослужбовців. Ефективне та повномірне виконання запланованих заходів дає можливість допомогти сім'ям військових в їх випробуваннях, підтримати їх емоційне становище, вмотивувати їх до самореалізації та сприяти зменшенню їх соціальної ізоляції.

3.3 Особливості організації соціальної підтримки сімей військових в умовах військових дій в Україні.

Під час розробки та реалізації проєкту виявилися такі особливості соціальної підтримки сімей військових в умовах військових дій в Україні, які варто враховувати при організації соціальної підтримки:

1. Повинна бути наявна психологічна підтримка. Дуже важливо надавати психологічну допомогу членам сімей військовослужбовців, які переживають стресові ситуації через відсутність близької людини, страх за їхнє життя та здоров'я, а також інші психологічні труднощі, пов'язані з воєнними подіями. Тому в команду проєкту «Родинам захисників» повинен бути залучений кваліфікований психолог для супроводу різних заходів проєкту.

2. Фінансова підтримка є дуже важливим аспектом соціальної підтримки, адже сім'ї військовослужбовців можуть зазнавати фінансових труднощів через втрату основного годувальника сім'ї або через інші обставини, пов'язані з воєнними діями. Надання фінансової допомоги та

матеріально-технічної підтримки може значно полегшити їхню ситуацію. Саме тому подальшим результатом тренінгових занять буде створення ярмарки, на якій буде розпродаж продукції виготовленої учасниками проєкту «Серце на передовій». Даний етап проєкту важливий для того, щоб учасники проєкту зрозуміли, як вони можуть проводити свій вільний час якісно, а також заробляти на цьому кошти, що покращить їх фінансове становище.

3. Соціальна інтеграція: Важливо сприяти соціальному включенню сімей військовослужбовців у громаду, організовувати спільноту та заходи, які сприяють покращенню комунікації та підтримки між ними. Тому проведення тренінгових занять спрямоване на подолання соціальної ізоляції даної категорії населення.

4. Громадська підтримка: Сприяти співпраці з громадськими організаціями та державними установами для надання комплексної підтримки сім'ям воїнів, а також створення механізмів для оперативного реагування на їхні потреби [12].

Загальна мета соціальної підтримки сімей воїнів полягає в забезпеченні їхнього благополуччя, психологічного та матеріального забезпечення, а також сприяння їхньому соціальному включенню та підтримці. Важливо постійно вдосконалювати програми та послуги, щоб забезпечити всебічну підтримку сімей воїнів у складних умовах воєнних дій. На що і є націлений проєкт «Родинам захисників».

Висновки до третього розділу

Розроблений соціальний проєкт, спрямований на соціально, психологічну підтримку сімей військових, «Родинам захисників».

Метою соціального проєкту є соціально-психологічна підтримка сімей військових, та зменшення негативних наслідків для їхнього психологічного та фізичного здоров'я, недопустимість стресових розладів, підвищення їх самопочуття, зменшення соціальної ізоляції, що має сприяти покращенню

якості життя родини військових забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

Цільова аудиторія проєкту: до проєкту запрошено до 60 сімей військових, що проживають в місті Вінниця.

В структурі проєкту визначено його основні завдання, механізми реалізації, опис основної діяльності, терміни та загальна тривалість, створені продукти, очікувані результати, можливі ризики та ресурсне забезпечення. Також детально описано зміст основних етапів реалізації проєкту та сформовано орієнтовний бюджет проєкту.

Отже, в рамках реалізації проєкту «Родинам захисників» передбачено три основних напрямки: тренінгові заняття, проведення ярмарки та діагностика впливу соціально-психологічної підтримки сімей військово-службовців. Ефективне та повномірне виконання запланованих заходів дає можливість допомогти сім'ям військових в їх випробуваннях, підтримати їх емоційне становище, вмотивувати їх до самореалізації та сприяти зменшенню їх соціальної ізоляції.

Розробка і реалізація соціального проєкту «Родинам захисників» передбачає соціально-психологічну підтримку сімей військових, та зменшення негативних наслідків для їхнього психологічного та фізичного здоров'я, недопустимість стресових розладів, підвищення їх самопочуття, зменшення соціальної ізоляції, що має сприяти покращенню якості життя родини військових забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті проведеного дослідження було досягнуто його основну мету, а саме – теоретично досліджено вплив військових дій та вплив соціально-психологічної підтримки та зменшення негативних наслідків для їхнього психологічного та фізичного здоров'я, недопустимість стресових розладів, підвищення їх самопочуття, зменшення соціальної ізоляції, що має сприяти покращенню якості життя родини військових забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

Під час виконання кваліфікаційної роботи було досягнуто поставлені на початку завдання:

1. Охарактеризовано поняття соціальної підтримки сімей військових в науковій літературі та охарактеризовано види соціально-психологічної допомоги даним сім'ям.

2. Проаналізовано розвиток соціальної допомоги в Україні сім'ям військових на основі аналізу нормативно правової бази.

3. Емпірично досліджено вплив воєнного стану на соціально-психологічний стан членів сімей військовослужбовців та ефективність надання соціально-психологічної допомоги.

4. Розроблено соціальний проєкт «Родинам захисників», спрямований на підтримку сімей військових та для підвищення ефективності соціально-психологічної допомоги, спрямованої на адаптацію, емоційну стабілізацію та розвиток сімей військовослужбовців у складних життєвих умовах, забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

При аналізі наукових робіт вітчизняних та закордонних вчених, ми прийшли до висновку, що порівняно з проблемами минулого та сучасності, очевидно, що сучасні виклики вимагають сучасних рішень, а діюче законодавство надає сім'ям військовослужбовців певні гарантії благополуччя, якісніші порівняно з давніми часами. Проте, аналіз законодавства про

підтримку військовослужбовців та їх сімей показує необхідність подальшого розвитку цієї галузі для залучення більше людей до цієї професії.

Сьогодні сім'ї військовослужбовців стикаються з такими проблемами, як соціальне відчуження, дезадаптація, родинні конфлікти, депресія, фінансові труднощі та недостатня психологічна підтримка, можна зрозуміти, що ці фактори можуть негативно впливати на якість життя цих сімей та розвиток їхніх дітей. У сучасних умовах, коли життя багатьох воїнів перебуває під загрозою, їх сім'ям потрібна більша допомога та підтримка, і завдання соціальних працівників, психологів та соціальних педагогів полягає у сприянні всебічному благополуччю: економічному, психологічному та моральному.

Один з ключових аспектів успішної соціальної роботи є розробка та впровадження комплексних програм підтримки, спрямованих на поліпшення їх соціального та психологічного стану. Надзвичайно важливо забезпечити доступ до професійної психологічної допомоги та консультування для сімей воїнів, щоб допомогти їм керувати стресом та адаптуватися до нових умов. Ефективна робота з сім'ями воїнів потребує інтегрованого погляду, який охоплює всі аспекти. Необхідно надати цим сім'ям не лише матеріальну допомогу, але й психологічну та соціальну підтримку для забезпечення їх стабільного розвитку та благополуччя.

З метою дослідження впливу умов війни на соціально-психологічне становище членів родини військовослужбовця та якості надання соціальної підтримки, було проведено емпіричне дослідження, в якому добровільно прийняли участь 60 сімей військових на базі організації «Місце сили».

Для проведення емпіричного дослідження було обрано наступні методики: «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» (Ч.Д. Спілбергера Ю.Л.Ханіна), «Шкала депресії» А. Т. Бека, та авторська методика – анкета «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців».

Під час аналізу методики «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» було виявлено, що більшість респондентів мають помірний (60%) або високий (38%) рівень реактивної тривожності, а лише 2% показали низький рівень. Також було встановлено, що більшість опитуваних мають високий (57%) або помірний (40%) рівень особистісної тривожності, і лише 3% показали низький рівень. Ці результати свідчать про негативний вплив військової діяльності на соціально-психологічний стан сімей військовослужбовців.

Аналіз методики «Шкала депресії» показав, що 23% опитуваних не мають ознак депресії, 51% мають легку депресію, 21% - помірну депресію, і лише 5% - виражену депресію середньої тяжкості. Це підкреслює важливість надання психологічної допомоги особам з ознаками депресії, оскільки це може призвести до серйозних проблем.

Результати анкетування розробленої авторської анкети «Потреби у соціально-психологічній допомозі сім'ям військовослужбовців» підтвердили важливість для сімей військовослужбовців такого напрямку роботи, як соціально-психологічна допомога.

Опитування на основі анкети «Оцінка якості надання соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців» показало, що більшість опитуваних (63%) задоволені рівнем соціальної підтримки, але 31% вважають її недостатньою. Це свідчить про те, що система соціальної підтримки в Україні потребує подальшого розвитку.

Узагальнюючи, дослідження показало, що сучасні воєнні дії суттєво впливають на соціально-психологічний стан сімей військовослужбовців. Надання адекватної соціальної та психологічної підтримки може допомогти зменшити стрес та полегшити процес адаптації після повернення додому. Також важливо постійно вдосконалювати систему соціальної підтримки для забезпечення доступності послуг для сімей військовослужбовців. Дослідження підкреслює необхідність вдосконалення системи соціальної підтримки для сімей військових, яка забезпечуватиме їм необхідну допомогу

та психологічну підтримку у складних ситуаціях. Цей підхід може сприяти зменшенню стресового навантаження на сім'ї військових та полегшити їх адаптацію до нових умов життя після воєнних подій. Призначений для того, щоб визнати жертовність та мужність військових, які кожен день ризикують своїм життям для забезпечення миру серед цивільного населення, надання соціальної та психологічної підтримки їм і їх сім'ям є мінімальним виявом вдячності з боку держави та громадськості.

5. Представлено соціальний проєкт «Родинам захисників», спрямованого на соціально-психологічну підтримку сімей військовослужбовців та для підвищення ефективності соціально-психологічної допомоги, спрямованої на адаптацію, емоційну стабілізацію та розвиток сімей військовослужбовців у складних життєвих умовах, забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час.

6. Метою даного проєкту є соціально-психологічна підтримка сімей військових, що проживають в місті Вінниця, та підвищення ефективності соціально-психологічної допомоги, спрямованої на адаптацію, емоційну стабілізацію та розвиток сімей військовослужбовців у складних життєвих умовах, забезпечення можливості відпочинку та розвитку у вільний час. До проєкту залучено до 60 сімей військових, що проживають в місті Вінниця.

Визначено його основні завдання, механізми реалізації, опис основної діяльності, терміни та загальна тривалість, створені продукти, очікувані результати, можливі ризики та ресурсне забезпечення. Також детально описано зміст основних етапів реалізації проєкту та сформовано орієнтовний бюджет проєкту.

Під час реалізації проєкту «Родинам захисників» визначено три основних напрямки: тренінгові заняття, проведення ярмарки та діагностика впливу соціальної підтримки на психічний та емоційний стан дружин військовослужбовців. Ефективне та повномірне виконання запланованих заходів дає можливість допомогти сім'ям військових в їх випробуваннях,

підтримати їх соціально-психологічне становище, вмотивувати їх до самореалізації та сприяти зменшенню їх соціальної ізоляції.

Створення та впровадження соціального проєкту «Родинам захисників» спрямовані на поліпшення соціального становища та психічного благополуччя сімей військових, подолання соціальної самоізоляції, розвиток творчих та практичних навичок учасників проєкту та підтримку їх мотивації до самореалізації. Розробка проєкту включала такі аспекти соціальної підтримки, як психологічна допомога, фінансова допомога, соціальна інтеграція та підтримка з боку громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н.А. та ін. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців. Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
2. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посібник / ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
3. Андрєєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкор Н.П. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посібник. Київ : Україна, 2015. 174 с.
4. Бек А.Т та ін. Перелік для вимірювання депресії. *Арх. Психіатрія ген.* 1961. 561-571с.
5. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. №6. С. 90–94.
6. Бєлай С., Васищев В., Ліпатов І., Бубенець А. Особливості організації соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах виникнення надзвичайних обставин. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України.* 2022. №4 (86). С. 22–35.
7. Бриндіков Ю. Л. Потенціал сімейної психотерапії у процесі здійснення реабілітації сімей військовослужбовців учасників бойових дій. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології* ред. колегія : І. І. Доброскок (голов. ред.) та ін. Переяслав-Хмельницький : Я. М. Домбровська, 2018. Вип. 7/1. С. 84–97
8. Бриндіков Ю. Л. Соціальна робота з підтримки та захисту учасників АТО та членів їх сімей (приклад м. Хмельницького). *Соціальна робота і соціальна педагогіка: виклики сьогодення : зб. наук. праць за матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 26-27 квіт. 2018 р. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. С. 17, 18.*

9. Буряк О.О., Гіневський М.І., Катеруша Г.Л. Шляхи та методи реабілітації осіб з “військовим синдромом” та посттравматичним стресовим розладом. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Т. 3. 2015. С. 137-141.
10. Буряк О. О. Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом. О. О. Буряк, М. І. Гіневський, Г. Л. Катеруша. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 3 (44). С. 137–141
11. Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я : метод. посібник для соціальних працівників. 2022. 61 с.
12. Гордієнко Є.П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. №1 (54). С. 117–125.
13. Грибок А. О. Психічне здоров'я військовослужбовців Збройних Сил України як головний фактор успішного виконання бойових завдань в складних та екстремальних умовах. Актуальні проблеми психології. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ, 2018. Том. XI : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 18. С. 21–40.
14. Євдокимова Н. О. Соціально-психологічний тренінг як технологія розвитку особистості студента. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4. С. 211–217.
15. Давиденко Г., Найчук В., Немаш Л. Жінка в час війни: волонтерка, лідерка. Вінниця : Вінницький інститут Університету «Україна», ГО «Соціальна перспектива», 2022. 81 с.
16. Дідик Н.Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан

бійця під час виконання завдань у зоні АТО. *Український психологічний журнал*. 2018. №1(7). С. 41-56.

17. Джус О., Беспалько А., Кравець Д. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 56(4). С. 41–45. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-4>

18. Дуля А.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2020. №2 (27). С. 193–198.

19. Загребельний В. Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей – це питання, яке завжди на часі. *Армія Inform*. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/>.

20. Іщенко А. Психологія війни: як допомогти ветеранам АТО повернутися до нормального життя URL: <https://www.segodnya.ua/ua/regions/donetsk/psihologiya-voyny-kak-pomoch-veteranam-ato-vernutsya-k-normalnoy-zhizni-1117099.html>

21. Капська А.Й., Пеша І.В., Міхеєва О.Ю., Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навч.-метод. посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 328 с.

22. Коваленко Л.В. Організація надання соціальних послуг в умовах воєнного стану та поствоєнний період: концептуальне бачення. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю (18 травня 2023 р.)*. Одеса: Одеська політехніка, 2023. 621 с.

23. Кодекс законів про працю України, документ № 322-08 поточна редакція від 18.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

24. Квітко Н. М. Соціальна робота з вимушено переміщеними особами як наукова проблема. *Збірник матеріали наук. практ. інтернет-конф. Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: (Дніпро, 3-4 черв. 2021 р). Дніпро, 2021. С. 513.
25. Кириленко В.І., Бережний А.М., Базов В.П. Основи законодавства України: підручник. Вінниця: Нова книга. 2002. 616 с.
26. Коkun О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.
27. Коkun О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посібник. Київ, 2023. 175 с.
28. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. 141с.
29. Кравець Н.О., Климук Н.Я. Особливості запровадження соціальних програм в умовах військового стану в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. №3 (97). С. 76–79.
30. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч.посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.
31. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2008. 22с.
32. Мазуренко Л.І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223–231.
33. Мульована Л.І. Методи психологічної допомоги учасникам АТО. *Молодий вчений*. 2014. №10 (13). С. 114-116.
34. Назмієв А. Сутність і зміст соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами війни та членами їх родин. *Науковий*

вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2025. №1 (56). С. 150–153.

35. Наконечний В.Д., Клименко В.С., Копаниця Н.І. Досвід організації психологічної роботи під час ведення збройних конфліктів, підготовки та виконання миротворчих завдань. *Збірник інформаційно аналітичних матеріалів*. Київ: Соціально-психологічний центр Збройних сил України. 2013. 56 с.

36. Олексюк Н.С. Організація соціально-педагогічного процесу в сім'ї військовослужбовця як важлива умова її позитивно спрямованої життєдіяльності. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 46. Педагогічні науки. 2009. С. 43-46.

37. Павлюк М.М., Архипенко Н.М. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. *Збірник наукових праць Актуальні про-блеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ, 2018. Т. XI, вип. 18. С.209–226. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715423/1/Павлюк2-конверти-рован.pdf>.

38. Подружжя Після АТО. *Жіноча Сила України*. URL: <https://www.facebook.com/syla.in.ua/photos/a.1493232400952388.1073741827.1493225824286379/1919922314950059/?type=3&theater>

39. Попелюшко Р.П. Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. XI: *Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. 2015. Вип. 13. С. 198-207

40. Попелюшко, Р. П.. Причини виникнення та механізм розвитку ПТСР у комбатантів. *International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences*. Kielce: Holy Cross University, 2016. С 95-98. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-ХІІ поточна редакція від 04.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

41. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України № 2262-XII поточна редакція від 18.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

42. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України № 2011-XII поточна редакція від 19.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

43. Пирог Г.В., Удод С.Ю. Вплив комунікації в сім'ях військовослужбовців та адаптація в родинях військових під час воєнних дій в Україні та США. Science and Innovation of Modern World. 2023. С. 417–422. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38759/>

44. Про внесення змін до Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України № 887 від 22.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-2023-%D0%BF#Text>

45. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Закон України 24 березня 2022 року № 2153-IX.

46. Про внесення змін до Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Постанова Кабінету Міністрів України № 495 від 17 липня 2015 р.

47. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України № 2011-ХІІ поточна редакція від 19.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

48. Про затвердження Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями: Постанова Кабінету Міністрів України. № 1081-2006-п поточна редакція від 10.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1081-2006-%D0%BF#Text>

49. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів): Наказ МО України № 702 поточна редакція від 14.02.2020 року

50. Рассказова О.І., Логвінова О. Г. Визначення якості надання соціальної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей: анкета. URL : <http://surl.li/abukd>

51. Сайнецький О.П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). С. 204-209

52. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія і педагогіка сімейного спілкування: навч. пос. для студ. ВНЗ. Київ, 1998. 214 с.

53. Семигіна Т., Павленко І., Овсяннікова Є. Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Київ: Наш формат, 2017. 1068 с.

54. Сингаївська І., Осауленко Н. Особливості комунікативних проблем у шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни // Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 3(71). С. 125–134. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-125-134>

55. Стасюк В.В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів. Київ: НАОУ. 2006. 534 с.

56. Таран Ю. Я. Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. Праця і соціальні відносини. Київ, 2010. № 1. С. 211–217.
57. Тохтамиш О.М. Реабілітаційна психологія: навч. метод. посібник. Вінниця: Віндрук. 2004. 102 с.
58. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посібник. Київ, 2003. 132 с.
59. Федоренко Л. А. Діти в умовах соціальних потрясінь. Львів : Львівський держ. ун-т, 2012. 160 с.
60. Федоренко Л. А. Соціально-психологічні аспекти допомоги дітям, що пережили травми війни. Київ : Наукова думка, 2016. 180 с.
61. Шевченко О. В. Психологічна підтримка дітей в умовах посттравматичних стресових розладів. Хмельницький : ХНУ, 2014. 198 с.
62. Шевчук Т. М. Психологічна підтримка дітей під час травматичних подій. Львів : ЛНУ, 2014. 210 с.
63. Шредер Д.А., Граціано В.Г. Оксфордський довідник просоціальної поведінки. Нью-Йорк. *Преса Оксфордського університету*
64. Ярмоленко Л. К. Психологія дітей в умовах кризових ситуацій. Львів : Львівська політехніка, 2016. 248 с.
65. About the Family Readiness System. (Retrieved 2 December 2019). URL: <http://bit.ly/2PfhIPV>
66. Alisic E. How trauma history and posttraumatic stress disorder (PTSD) affect children's functioning // Journal of Trauma & Dissociation. 2012. Vol. 13, № 1. P. 87–99.
67. Beck, A. T., Steer, R. A., & Garbin, M. G. Psychometric Properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-Five Years of Evaluation. Clinical Psychology Review, 1988. 8. 77-100.
68. Soldier & Family Assistance Center. (Retrieved 2 December 2019). URL: <http://bit.ly/2P2ZsZS>

69. The Military Balance. 2024. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#CITEREFThe_Military_Balance2024

70. Heiselberg, M. H. “Military Families” – Critical Perspectives on a Research Field. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2023. 6(1), pp.169–181. DOI: <https://doi.org/10.31374/sjms.176>

71. Prykhodko I. I., Bielai S. V., Hrynzovskyi A. M., Zhelaho A. M., Hodlevskyi S. O., Kalashchenko S. I. Medical and psychological aspects of safety and adaptation of military personnel to extreme conditions. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. 73 (4). 679–683.

72. Cunitz Katrin, Dölitzsch Claudia, Kösters Markus, Willmund Gerd-Dieter, Zimmermann Peter, Bühler Antje Heike, Fegert Jörg M., Ziegenhain Ute & Kölch Michael. Parental military deployment as risk factor for children’s mental health: a meta-analytical review. URL: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-019-0287-y>

73. Romaniuk, M, & Kidd, C. The Psychological Adjustment Experience of Reintegration Following Discharge from Military Service: A Systematic Review. 2018. URL: <https://jmvh.org/article/the-psychological->

74. Saylor C. F., Swenson C. L. Post-traumatic stress disorder and resilience among children. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2016. Vol. 9, № 3. P. 169–185.

75. Silverman W. K., La Greca A. M. Children and disasters. *Current Directions in Psychological Science*. 2012. Vol. 11, № 2. P. 53–57.

76. Thabet A. A., Vostanis P. Post-traumatic stress disorder in children of war: A longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2000. Vol. 39, № 5. P. 537–544.

77. Trickey D., Siddaway A. P., Meiser-Stedman R., Serpell L., Field A. P. A meta-analysis of risk factors for PTSD in children and adolescents. *Clinical Psychology Review*. 2012. Vol. 32, № 2. P. 122–138.

78. Zayed H., Nader A. The impact of trauma on the mental health of children in conflict zones. *International Journal of Child and Adolescent Mental Health*. 2011. Vol. 18, № 1. P. 56–65.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**«Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної
тривожності» (Ч.Д. Спілбергера Ю.Л.Ханіна)**

Інструкція: “Прочитайте уважно кожен з приведених нижче тверджень і закресліть відповідну цифру праворуч від кожного з тверджень залежно від того, **як Ви себе почуваєте в даний момент.** Над питаннями довго не замислюйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей немає”.

№ з/п	Твердження	Варіанти відповідей			
		Ні, це не так	Скоріше ні ніж так	Вірно	Цілком правильно
1	Я спокійна	1	2	3	4
2	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
3	Я знаходжуся в стані напруги	1	2	3	4
4	Я відчуваю жаль	1	2	3	4
5	Я почуваю себе вільно	1	2	3	4
6	Я засмучена	1	2	3	4
7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
8	Я почуваю себе відпочившою	1	2	3	4
9	Я собою не вдоволена	1	2	3	4
10	Я відчуваю внутрішнє задоволення	1	2	3	4
11	Я впевнений у собі	1	2	3	4
12	Я нервую	1	2	3	4

13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
14	Я напружений	1	2	3	4
15	Я не почуваю скутості, напруженості	1	2	3	4
16	Я задоволена	1	2	3	4
17	Я занепокоєна	1	2	3	4
18	Я занадто збуджена і мені не по собі	1	2	3	4
19	Мені радісно	1	2	3	4
20	Мені приємно	1	2	3	4

Інструкція: «Прочитайте уважно кожен з приведених нижче тверджень і закресліть відповідну цифру праворуч від кожного з тверджень залежно від того, **як Ви себе почуваєте звичайно.**»

№ з/п	Твердження	Варіанти відповідей			
		Ні, це не так	Скоріше ні ніж так	Вірно	Цілком правильно
21	Я відчуваю задоволення	1	2	3	4
22	Я дуже швидко втомлююся	1	2	3	4
23	Я легко можу заплакати	1	2	3	4
24	Я хотіла би бути такою же щасливою, як і інші	1	2	3	4
25	Я програю від того, що недостатньо швидко приймаю рішення	1	2	3	4
26	Звичайно я почуваю себе батьорою	1	2	3	4
27	Я спокійна, холоднокрівна і	1	2	3	4

	зібрана				
28	Очікувані труднощі звичайно дуже тривожать мене	1	2	3	4
29	Я занадто переживаю через дрібниці	1	2	3	4
30	Я цілком щаслива	1	2	3	4
31	Я приймаю все занадто близько до серця	1	2	3	4
32	Мені не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
33	Звичайно я почуваю себе в безпеці	1	2	3	4
34	Я намагаюся уникати критичних ситуацій і труднощів	1	2	3	4
35	У мене буває хандра	1	2	3	4
36	Я задоволена	1	2	3	4
37	Усякі дрібниці відволікають і хвилюють мене	1	2	3	4
38	Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім довго не можу про них забути	1	2	3	4
39	Я врівноважена людина	1	2	3	4
40	Мене охоплює сильне занепокоєння, коли я думаю про свої справи і турботи	1	2	3	4

При оцінці результатів реактивної тривожності застосовується формула $CT = \sum 1$ (питання: 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18) - $\sum 2$ (питання: 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20) + 35,

Якщо отримане число не перевищує 30, то, особа, яку опитували, не відчуває особливої тривоги, тобто у неї в даний момент виявляється низька тривожність. Якщо сума знаходиться в інтервалі 31-45, то це означає помірну тривожність. При 46 і більше - тривожність висока. Дуже висока тривожність (> 46) прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і з психосоматичними захворюваннями. Низька тривожність (<12), навпаки, характеризує стан як депресивний, ареаактивний, з низьким рівнем мотивацій. Але іноді дуже низька тривожність у показниках тесту є результатом активного витіснення особою високої тривоги.

При оцінці результатів особистісної тривожності застосовується формула $PT = \sum 1$ (питання: 22, 23, 24, 25, 28, 31, 32, 35, 37, 38, 40) - $\sum 2$ (питання: 21, 26, 27, 29, 33, 36, 39) + 35.

Якщо отримане число не перевищує 30, то, особа, яку опитували, не відчуває особливої тривоги, тобто у неї в даний момент виявляється низька тривожність. Якщо сума знаходиться в інтервалі 31-45, то це означає помірну тривожність. При 46 і більше - тривожність висока. Дуже висока тривожність (> 46) прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і з психосоматичними захворюваннями. Низька тривожність (<12), навпаки, характеризує стан як депресивний, ареаактивний, з низьким рівнем мотивацій. Але іноді дуже низька тривожність у показниках тесту є результатом активного витіснення особою високої тривоги

ДОДАТОК Б

Шкала депресії А.Т.Бека

Інструкція: “Прочитайте кожне твердження, розміщене навпроти порядкових цифр, і виберіть те, яке найбільш точно визначає Ваше самопочуття в даний момент. В рамках пронумерованих позицій можна вибрати декілька тверджень. Отже, спочатку ознайомтеся зі всіма буквеними пунктами розділу, а потім вирішіть, що вірно по відношенню до Вас”.

Текст опитувальника

1

0. Мені не сумно.

1. Мені сумно, я чуюсь пригніченим.

2. Я увесь час чуюсь сумним, пригніченим і не можу відволіктись від цього стану.

3. Я відчуваю нестерпний сум та тугу.

2

0. Я спокійно думаю про майбутнє.

1. Думки про майбутнє викликають в мені страх та тривогу.

2. Мені нема чого чекати від майбутнього і на що надіятися.

3. Я відчуваю, що в моєму майбутньому нема нічого доброго і я нічого не можу змінити.

3

0. Я не відчуваю себе невдахою.

1. Я відчуваю, що в мене більше невдач, ніж у інших людей.

2. Моє життя – це суцільна низка невдач та помилок.

3. Я абсолютний невдаха в усьому (навчанні, праці, сімейному житті і т.д.)

4

0. Я отримую задоволення від улюблених занять і речей.

1. Я не отримую такого задоволення, як раніше од улюблених занять та речей.

2. Я ні від чого не отримую задоволення.

3. Будь-яке заняття викликає в мені нудьгу та тугу.

5

0. Я не відчуваю відчуття провини.

1. Я доволі часто відчуваю провину.

2. Я дуже часто чуюсь поганою людиною і мене мучить відчуття провини.

3. Мене мучить постійне відчуття провини.

6

1. Я не вважаю, що заслуговую покарання.

2. Я допускаю, що заслуговую покарання.

3. Я вважаю, що маю бути покараний.

4. Я відчуваю, що доля карає мене.

7

0. Я в основному задоволений тим, ким я є.

1. Я незадоволений собою.

2. Я гидкий собі.

3. Я ненавиджу себе.

8

0. Я не думаю, що я гірший, ніж інші люди.

1. Я критикую себе за слабкості та помилки.

2. Я постійно докоряю собі за різні помилки.

3. Я докоряю собі за усе погане, що діється навколо.

9

0. У мене не виникає думок про самогубство.

1. У мене бувають думки про самогубство, але я знаю, що не зроблю цього.

2. Я хочу вмерти і планую самогубство.

3. Якщо б була нагода, я б зробив самогубство.

10

0. Я не плачу більш часто, ніж звичайно.

1. Я плачу частіше, ніж звичайно.

2. Я увесь час плачу.

3. Раніше я часто плакав, але тепер не можу заплакати навіть тоді, коли мені цього хочеться.

11

0. Я не дратуюсь частіше, ніж звичайно.

1. Я дратуюся легше, ніж звичайно.

2. Я постійно відчуваю роздратування та почуття внутрішнього незадоволення.

3. Те, що раніше дратувало мене, тепер мені стало байдуже.

12

0. Я не втратив цікавості до людей.

1. Люди цікавлять мене менше, ніж раніше.

2. Я майже повністю втратив інтерес до людей.

3. Люди мені глибоко байдужі.

13

0. Мені не є важче, ніж звичайно приймати рішення.

1. Тепер частіше, ніж раніше я зволікаю з прийняттям рішень.

2. Мені дуже важко прийняти будь-яке рішення.

3. Я не в стані приймати жодних рішень.

14

0. Я не вважаю, що виглядаю гірше, ніж звичайно.

1. Мене турбує, що я виглядаю дещо гірше ніж звичайно і старшим, ніж на свій вік.

2. Я відчуваю, що з кожним днем виглядаю усе гірше.

3. Я переконаний, що виглядаю жахливо.

15

0. Мені працюється так, як і раніше.

1. Тепер мені часто доводиться змушувати себе братися до праці.

2. Я з великою трудностю змушую себе взятися до праці.

3. Я не в стані працювати.

16

0. Я сплю не менше і не гірше, ніж раніше.

1. Я сплю гірше, ніж раніше.

2. Я буджуся на 1-2 години раніше, ніж звичайно і мені важко знову заснути.

3. Я буджуся на декілька годин раніше, ніж звичайно і вже не можу заснути.

17

0. Я не втомлююся більше, ніж звичайно.

1. Я втомлююся значно легше, ніж раніше.

2. Я втомлююся від будь-якого заняття.

3. Я чуюся настільки втомленим, що не в стані будь-чим займатися.

18

0. У мене нормальний апетит.

1. У мене погіршився апетит.

2. У мене майже відсутній апетит.

3. У мене зовсім нема апетиту.

19

0. Моя вага залишається незмінною.

1. За останній час я схудла більше ніж на 3 кг.

2. За останній час я схудла більше ніж на 5 кг.

3. За останній час я схудла більше ніж на 7 кг.

Я намагаюся схуднути, свідомо обмежуючи себе в їжі: так / ні

20

0. Моє тілесне здоров'я є добре.

1. Мене турбують наявні у мене фізичні симптоми (наприклад, болі в животі, запори та ін.).

2. Я дуже занепокоєний наявними в мене фізичними симптомами.

3. Я настільки занепокоєний станом свого тілесного здоров'я, що практично не можу думати ні про що інше.

21

0. Мій інтерес до статевого життя за останній час не зменшився.

1. Статеве життя мене цікавить зараз менше, ніж звичайно.

2. Мій інтерес до статевого життя значно зменшився.

3. Я повністю втратив інтерес до статевого життя.

Аналіз результатів тесту:

від 0 до 9 – відсутність депресивних симптомів; від 10 до 15 – легка депресія (субдепресія); від 16 до 19 – помірна депресія; від 20 до 29 – виражена депресія (середньої тяжкості); від 30 до 63 – важка депресія.

ДОДАТОК В

Авторська анкета

**«Потреби в соціально-психологічній допомозі сімей
військовослужбовців»**

Інструкція: Шановні члени сімей військовослужбовців, дайте відповідь, який види допомоги, Вам найбільш необхідні

№ п/п	Види допомоги	Так +; Ні –
1.	Медична допомога	
2.	Психологічна допомога	
3.	Допомога з дітьми	
4.	Моральна підтримка	
5.	Інформаційна підтримка	
6.	Інші види допомоги	

ДОДАТОК Г

Авторська анкета

«Оцінка якості надання соціальної підтримки

сім'ям військовослужбовців»

Інструкція: «Прочитайте уважно кожен з приведених нижче тверджень і закресліть відповідну цифру праворуч від кожного з тверджень залежно від того, як Ви оцінюєте соціальну підтримку щодо вас особисто. Над питаннями довго не замислюйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей немає»

Питання	0 – дуже погано	1 – більше погано ніж добре	2 – більше добре ніж погано	3 – задовільно
1. Як ви оцінюєте доступність інформації про соціальні програми для сім'ї військовослужбовців?				
2. Чи задоволені ви рівнем фінансової підтримки, яку отримуєте як член сім'ї військовослужбовця?				
3. Чи є для вас прозорим і зрозумілим процес отримання соціальної допомоги?				
4. Як ви оцінюєте якість медичного обслуговування для сім'ї військовослужбовця?				
5. Чи є для вас доступними психологічна підтримка				

та консультації у разі потреби?				
6. Чи задовольняє вас рівень підтримки у вирішенні життєвих проблем, з якими стикається ваша сім'я?				
7. Як ви оцінюєте доступність програм професійного навчання та підтримки для сім'ї військовослужбовця?				
8. Чи задовольняє вас рівень доступності житла для сім'ї військовослужбовця?				
9. Чи є для вас ефективним механізм вирішення конфліктних ситуацій у сфері соціальної допомоги?				
10. Як ви оцінюєте роль урядових організацій у наданні соціальної підтримки сім'ям військовослужбовців?				
11. Чи задовольняють вас можливості отримання юридичної допомоги у разі потреби?				
12. Як ви оцінюєте роль громадських організацій у наданні підтримки сім'ям військовослужбовців?				
13. Чи є для вас доступними програми психосоціальної				

реабілітації для сім'ї військовослужбовця?				
14. Як ви оцінюєте роль медичних установ у наданні медичної допомоги сім'ям військовослужбовця?				
15. Чи задовольняє вас розумний баланс між робочим та особистим життям для сім'ї військовослужбовця?				
16. Як ви оцінюєте можливості отримання фармацевтичної допомоги для сім'ї військовослужбовця?				
17. Чи задовольняють вас можливості отримання освіти та навчання для членів сім'ї військовослужбовця?				
18. Як ви оцінюєте доступність культурних та дозвілєвих програм для сім'ї військовослужбовця?				
19. Чи задовольняють вас можливості отримання допомоги у вирішенні проблем з житлом для сім'ї військовослужбовця?				
20. Як ви оцінюєте доступність програм пенсійного забезпечення для сім'ї військовослужбовця?				

Чи звертались ви по соціальну допомогу до державних чи недержавних організацій?: так/ні.

На кожне питання дається відповідь згідно позначкам зверху.

Якщо результати анкети зазначають від 0 до 30 балів, то це свідчить про низький рівень соціальної підтримки щодо даної категорії населення.

Якщо результати анкети зазначають від 31 до 45 балів, то це свідчить про достатній рівень соціальної підтримки.

Якщо результати анкети зазначають від 46 до 60 балів, то це свідчить про дуже добрий рівень соціальної підтримки даної категорії населення.